STEPHANI PETIOT SOCIETATIS IESU...

Etienne Petiot

Digitized by Google

Digitized by Google

ZIONAL

14

12

36

Digitized by Google

VITT. EMANUELE

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
12 H
36/

Digitized by Google

Digitized by Google

STEPHANI PETIOT

SOCIETATIS IESV

PANEGYRICI DVO:

Alter de RVPELLA expugnata,

Alter de DELPHINO.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

VENETIIS, M. DC. XCVII.

Typis Ioannis La Noù, & Sociorum,

Superiorum Permiſſu.

Digitized by Google

Digitized by Google

PANEGYRICVS LVDOVICO XIII. DICTVS.

ATtigiſti gloriæ verticem, REX INVICTISSIME, adepta es votorum ſummā, fortunatiſſima Gallia, tenes faſtigium dignitatis, Chriſtiana Religio. Bellum illud aliquando confecimus, ad quod vnum toto ſæculo communia omnium vota, priuata ſingulorum ſtudia, publica comitiorum conſulta, ſacrorum auguſta ſolemnia, Regum expeditiones innumeræ, multorum terra, mariq; contentio præliorum; belli, paciſque quotidiana conſilia, Reipublicæ demùm totius ratio-

Digitized by Google

nes, motus, ſenſus vniuerſi referebantur; ne quis poſſit ambigere, quin hoc vno cardine fortuna ciuium, ſors Galliæ, maieſtas imperij niteretur. Habet ſuperbia ſuos gradus, ad extremum deuoluitur, poſtquam peruenit ad primum; qui non nouit vltra creſcere, ruere cœpit, nihilque tam propinquum eſt caſui, quàm quod eſt ſummum: cœlum ipſum, quo nihil altius occurrit aſpectui, fatum expectat, & momento ſæpiſſimè perit, quod ægrè ſæculum peperit. Sic illa iacent tot annis ſudata perduellium propugnacula, diſſipatæ ſunt ingentes illæ Britannorum claſſes, vtrorumque iuncta cum extrema rerum deſperatione incredibilis audacia corruit; terræ, maria, tempeſtates ſuccubuerunt fortitudini regiæ: locis demùm vniuerſis profligata Rebellio, ſimul omnia ſibi ſenſit præter inferos eſſe concluſa. Quæ immenſitas gloriæ, naturam totam vnius trium-

triumphi pompa traducere, vtque pauci homines parere diſcerent, elementis omnibus imperare! Quòd ſi adhuc aliquis ex illa furioſorum hominum turba, qui humanę fidei deſertores ſenſim à diuina deficiũt, de æternitate huius imperij dubitauit, fateatur errorem ſuum hodie, poſtquam illud videt perduellionis ruinis impoſitum; feliciq́ue commutatione fatorum, à REGE LVDOVICO, immortalitatem regni, nominiſque Gallici confirmatam, ex quo hęreticus deſertor occubuit. Cui enim cœlum aut lubentiùs laboret, aut glorioſiùs, quàm ei principi, qui numinis hoſtes euertit? Quem alium coronet ambitu ſæculorum, & temporum, quàm eum, a quo tot laureis coronatur? Deluoris eos coluit antiquitas, qui iſtis minora feciſſent, & pro Dijs habiti ſunt apud ſuos, qui tecum, REX FORTISSIME, comparati vix homines viderentur. Quot tu ergo

fana, ſi vixiſſes illis temporibus, neque te ad felicitatem noſtram fata ſeruaſſent, quas ædes, quo numine conſecraſſes? Quam Religionem populis attuliſſes? Non ciues, vt aliorum ſolebant, ſic tuum funus expectaſſent, tempus illud ſacrificijs occupaſſent, ipſe viuus habitaſſes in templis, auxiſſes orbis ceremonias, & aris impoſitus, quibus auribus noſtris nunc percipis, eiſdem omnium vota gentium accepiſſes. Verùm tu, qui ſolidis abundas laudibus, hac inani ſuperſtitione non indiges. Non creſcit mendacio veritas; ad ſuperos vita, non fama nos euehit. Tuis maior es incrementis, quàm fictæ religionis encomijs; mauis ſublimi demiſſione maieſtatem tuam extollere, quã abiecta ſuperbia, & ſordido faſtu deprimere. Gaudes conſcientiæ bonis, nullaque preterea re, quàm virtute, vis cæteris eminere mortalibus; adeòque diuina cùm facias,
hu-

humanam ſortem non erubeſcis. Faceſſat ergo vana hæc ſpecies religionis, vetat ipſa religio regis laudes ſacrilegio proſequi: quàm ſunt illa deformia, quæ crimine calamiſtrantur; virtus virtute laudatur, nunquam conſecratur à vitio. Votis publicis oratores alij ſuorum principum facta commendent, faciam ego, vt intelligant vniuerſi, te tuis factis, REX AVGVSTISSIME vota mortalium ſuperaſſe: & ſi vota vniuerſorum, quanto magis mea vnius præconia ſuperaſti? quidquid tamen de te dixerimus, dictum erit magnificè, quia nihil feciſti humiliter, & demiſsè; toties ampliſſimè laudaberis, quoties verè, quæ geſſeris, narrabuntur; rurſuſque toties vera de te audies prædicari, quoties recitabuntur ampliſſima. Ornaſti tu tua facta, corrumpet, qui meliùs ornare voluerit. Mitto igitur, eſſe ſollicitu de cultu orationis, poſtquam tantus eſt ſplendor in ipſa

materia. Narrabo ſine multo apparatu, quos hoc bello hoſtium populos viceris; quam rupem, quam Rupellam expugnaris; quas procellas, & maria fregeris. Sed adhuc neceſſe eſt ſcire, quod dicendi initium, quem modũ facere debeam: non quòd laudes tuas, quæ ſunt immenſæ, credam vllis terminis definiri poſſe: ſed ne infinita fiat oratio, ſi in proferendis tuis trophæis, velim ire per ſingula. Sequar igitur in ſcribendo, ordinem agendi tuum, & cùm magnitudinem hoſtis, quem oppreſſiſti, demonſtrauero; tum pugnæ genus exponam, ſeriemque victoriæ.

Hoſtis erat vincendus ille, qui ſuopte ingenio ſemper elàtus, nunc certè longo virium ſuarum vſu, & fortitudinis experimento, ſupra modum tumidus, certior ſibi ſemper de victoria, quàm de prælio videbatur. Erat communis omnium ſenſus, Rupellam temeritate, &

auda-

Digitized by Google

audacia tentari poſſe; nulla arte, aut machinis capi poſſe: quæ hinc arduis quidem propugnaculis, foſſa præcipiti, pendenti vallo, continuato aggere, lenta palude, molitione multiplici incluſa eſſet: illinc verò latiſſimo, altiſſimoque freto munita, cui proiectæ turres incumberent, & obijcerentur portæ, tranſuerſis cratibus, horrenti ferro, armatis nauibus, feralibus tormentis, ineluctabili catena vallatæ: adeò multiplici carcere debuit, antequam moreretur, includi rebellio! quæ ſe virtute tueri non potuit, debuit machinis, & quæſita munitione defendere. Quot dementia vallis indiget? ſeipſam innocentia ſine cuſtode tutatur; impietas nullo arcium munimento ſecura eſt. Medijs ſoluta Rupella viuebat in vinculis; ſemper pauida, quia ſemper rea; ſemper de præſidio ſolicita, quia conſcientia ſceleris ſemper obeſſa. Accedebat vis annonæ incre-

dibilis, vini, frumentique numerus ingens, apparatus denique rerum omnium toto ſæculo meditatus. Nimirum omnia ſibi neceſſaria timor putat. Præſto erat exercitus in Occitania, reliqui, ſigno dato, in caſtra venturi, palam, & publicè dicebantur. Subſidiorum prætereà opportunitates innumerę, robur Angliæ coniuratæ, præſidiarius miles erat intra mœnia receptus, vt pugnarent exteri, ciues ſine periculo triumpharent. Non obſcura erant iurata ſociorum auxilia, & cæterorum hæreticorum varijs locis factiones; petebatur hęreſeos caput, quiſque manum obiectabat. Procerum etiam quorundam, vt rumor tulit, enormes coniurationes celebrabantur, illius nefarię ſocietatis tabulę, perduelliumque ſicariorum adſcripta funeſto catalogo nomina circumferebantur, confęderatorum dignitas (ſi in proditione patrię aliqua dignitas eſſe poteſt) famam, no-

men-

menq; ſceleribus colligebat: quem deterrebat atrocitas facti, facientis authoritas inuitabat. Immenſas quaſdam habet vires ad perſuadendum nobilitas generis. Specioſa sũt crimina, quę in purpura nutriũtur. Ad hęc infinitis bellorum ſumptibus Regis exhauſtum erat ęrarium, nobis tum claſſis nulla, quadriremes iampridem dimiſſę, caritas annonę hoc tempore ſumma, frugum interitus, vrgens fames, graſſantes morbi, peſtis locis omnibus multa: malos premebamus, malis obruti: obſidebamus paucos, omnes obſeſſi: vix licebat viuere, & vincere volebamus. Augebat infinitè ſuperbiam hoſtium longa belli experientia; quippe qui non ſolùm olim ſępè modò cum Anglis, modò cum Batauis, partim cum Hiſpanis, partim cum Luſitanis conflixiſſent: ſed & nuper Regis claſſem tũ Oceani, tum Mediteranei maris copijs inſtructiſſimam duobus pręlijs forti-

ter ſuſtinuiſſent. Quis in tanto apparatu Rupellę ſenſus? Eò deuenerat impudentiſſima ciuitas, vt dudū cęteris gentibus cladis metum inferre, regum purpuram, leges, & oracula conculcare; Reipublicę ſuccum, & ſanguinem exhaurire; cędes, & incendia circumjectis regionibus, & agris obijcere; antiquas Druſiaci pręlij, Dionyſiaci, Iarnacenſis, Moncontorijque tragędias renouare facilè poſſet. Tantum erat in impudentia roboris, tantum virtutis in ſcelere! Rupelſa reginam agebat imperare, docta, quę nunquam parere didicerat: adminiſtrabat omnia ſumma auctoritate, cœtus prouinciales indicebat, publica comitia conuocabat, militem tùm domeſticum, tùm externum cōſcribebat, prouincias, prędecturaſque diuidebat, ius cudendę monetę ſibi arrogabat, inurebat ſigillo, ferebat edicta, imperabat pecunias, portoria exigebat, in omnia demum tyran-

rannico dominatu inuadebat, vt incertum videri poſſet, pluſne Regi per auctoritatem, an ſubdito per crimen, audaciamque liceret. Horrebat immaniter Rupes iſta, celſaq; fronte creſcebat in dies, vt ponderoſius rueret: periculis ſuperbiam animabat, erigebatur denunciatione bellorum, vel ipſa ſanguinis ſpecie paſcebatur; decernere videbatur illi triumphum, quicumque prȩlium indicebat; maiorque perſuaſione quàm robore nunquam ceſſabat ab iniuria, ne cauſȩ bellorum interirent; ſcelus alebat quotidiè, vt vel crimine prȩlia naſcerentur. Quis tandem hanc arrogantiam, hos ſpiritus frangeret? neſcit timere, quȩ tanta ſperat, neſcit cadere, tot victorijs inſtituta. Vbi periculum, inquit, ſi noluero periclitari? vbi hoſtis, ſi ipſa mihi non fuero inimica? didici, vincendo quid poſſim. Sic plena ſui Rupella ſe impudenti ore iactabat.

Mo-

Digitized by Google

Mouebat illud nos quidem, cùm nobiſcum funus iſtud domeſticum viueret, penè tamen vetabamur fateri dolorem noſtrum, miſerięque maioris metu, vix licebat in cõmuni miſeria vultum portare fortunę. Sedebat enim in regni viſceribus virus illud, quod ſine miſerabili pectoris totius laceratione non poterat euomi; quodque, niſi euomeretur, Reſpublica non poterat cõſeruari. Oppreſſerunt Pannonas Hunni, Gręcos Turcę, Italos Oſtrogothi, Hiſpanos Viſigoti, Syrios, & Ægyptios Saraceni, ſed illorum immanitas, cum rebellium hęreticorum furore comparata, humanitas dici poſſit. Ferebamus iugum Franci, quęque cęterarum gentium ſeruis dat Gallia libertatem, ipſa ſeruitutem à ſubditis quodammodò tolerabat, adeò probrũ illud imperij nec ferri poterat, nec auferri. Quid? non deſperat propterea Carolus IX. ſed anno milleſimo quin-

gen-

genteſimo ſeptuageſimo ſecundo colligit totum robur imperij, florẽque nobilitatis, conſcribit numeroſum exercitum, vim tormentorum maximam rotat, immẽſos ſumptus facit, Ducem Andegauẽſem copijs pręficit, qui illo bello Rex Polonię electus, felici ſceptrorum ordine, venerandum Henricorum nomen, & ſeriem aucturus erat; & ab Sarmatico illo tyrocinio maior venturus ad Gallię principatum. Is Rupellam aduolat, caſtra metatur, copias explicat, vrbem vallat. Proh tempora, quam me labem refricare coegiſtis! Erat in armis pro rege, Regis ipſius frater, Dux pręſtantiſſimus: arma Rex Nauarrę coniunxerat, Henricus ille nondum magnus, qui & ipſe feliciter ſucceſſit in regnum: aderant viri Principes Condęus, Contynus, Duces Montiſpenſerij, Guyſij, Aumalę, Niuernenſes, Longauillęi, Bullionij, alijquę toto regno proceres infini-
ti:

ti:accurrerat ex mandato regio fortiſſimus ille Biro cum cohortibus octodecim, turmis equitum ſeptẽ, machinis muralibus vndecim. Quid pręterea? quinquaginta millibus armatorum Rupellenſes obſidentur, tormentis ſexaginta nulla intermiſſione murum quatientibus vrbs oppugnatur, parte alia ſuffocatur, alia quaſſatur: fit labes ingens, & à vetuſto vrbis fonte ad Euangelij propugnaculum, quod vocant, mœnia lacerantur: turris Cognienſis à fundamentis euertitur, nouies in vrbem irrũpitur, nouies Rupella collata in vnum omnium ſigna ſuſtinet. Quid tandem? cecidit in irritum totus ille quàm magnus fuerat apparatus, ſtetit Rupella nondum benè deguſtata, fuſę obſidentium copię, mutilati non pauci, trucidati innumeri, obtrita prima acies, lacerata proxima, territa, diſſipataque poſtrema, viri principes multi miſerabiliter cęſi, miſſa è tormento pila

Dux

Dux Aumalę interfectus, Dux ipſe Andegauenſis penè illa clade implicatus, niſi excuſſum in illum plumbum fidelis armiger, nomine Vinſius, interiecto corpore recepiſſet; ac demùm vndecim millia noſtrorum, calamitoſa ſtrage deleta. O rupem hominibus inacceſſam! O formidabilem hoſtem! O inexpugnabilem ciuitatem! qui pugnantium cumuli! ſed qui tumuli ſepultorum! acceſſerunt innumeri, facile fuit numerare, qui receſſerunt. O rupes! ò clades! ò funera! illa tamen Rupella, rupes illa, ille victor populus, populus ille tot ferè palmarum, quot capitũ, tibi, LVDOVICE, relinquitur debellãdus. Hìc habes Cannas Hannibal, hìc Actiũ Auguſte, hìc Ciliciam Alexander, hìc Carthaginem Scipio, hìc Pharſaliam Cęſar. Accedant recentes omnes expugnatores arciũ, & ampullati rerum geſtarũ amplificatores, ſuas expeditiones cõferant cum obſ-

obſidione Rupellę. Verrucam iactant, vnum ſcilicet terrę iugerum: *De quo quis viſo dicere poſſit, vbi eſt?* Oſtendam ſuam oſtentant, illudne receptaculum paucorum de naui hominum & exilium piſcatorum? Rhodum inſulam memorãt, ſed interceptam, & Chriſtianorum Principum auxilio deſtitutam: Iuliodunum afferunt, ſed vaſto murorum ambitu difficile ad tuendum: Melitam prędicant, ſed belli caſibus ſuperiorem: Viennam loquuntur, ſed inexpugnabilem Solimano: Metas celebrant, verè metas, quas antiquo opere malè munitas, Carolus tamen Quintus cẽtum armatorũ millibus fretus, nõ potuit tranſgredi: Nos Rupellam dicimus expugnatam à LVDOVICO, cęteris omnibus inſuperabilem: Rupellam, inquam, non vaſtam amplitudine, non deſertã infrequentia, non preſſam anguſtijs, non rudi defensã milite, ſed in Regni finibus ſitam,
con-

confęderatis gentibus finitimam, omnibus belli pręſidijs opportunã. veteri quidem, ſed multò magis recenti munitione formidandã: cuius portus non ſit accerſitus, foſſaque quęſitus vt Antuerpię: non incommodus, & difficilis, vt Iccius; non periculoſus, vt Oſtendę; non vaſtus, vt Gratię ſinus: ſed tum loci natura, tum arte omni firmatus, vt incertum eſſet, plus naturę deberet, an arti, dum ars naturam ſuperaſſe, naturam nullum arti locum reliquiſſe videretur. Tantus nimirum eſſe debuit, qui ad arma Regem tãtum adigeret; alteri enim ſit inuictus neceſſe eſt, quemcumque LVDOVICVS oppugnat, qui cęterorum ducum deſperationem in victoriam vertit, & per aceruatos cõflictorum hoſtium cumulos, ſuorũ currus agitat triumphorum.

Metuenda quidem erat difficultas cingendę ciuitatis, procelloſiſſima pręſertim anni tempeſtate: timen-

timendus hoſtilis exercitus, qui aderat è regione Rupellę, Anglus ille mari cedere neſcius, infinitis naualibus pręlijs, victorijſque ſuperbus: moram feciſſet alteri locus ipſe, qui ſtagnanti palude ſimul inſalubris, atque ſubſidens, ſolus obſeſſuris erat relictus: occurrebat ingenium accolarum, quorum maxima pars, vt erat hęreſis labe corrupta, ob ipſam quoque viciniam poterat eſſe ſuſpecta: commouebãt omnes, priſcę tùm externorũ, tùm ciuium noſtrorum hiſtorię, qui tot, tamque numeroſis exercitibus inſtructi toties fruſtrà cum Rupella contenderant: videbat Rex ipſe rebellium horrea cumulari expilatorum populorum commeatu, ſpolia prouinciarum in vrbem quotidie comportari, quodque grauius erat, non vno pręlio rem poſſe confici, ſed locum, ſtagna, paludes, ęſtuaria, turbines, imbres, procellas, terras, maria, deſperatoſque rebelles eſſe

ante

ante ſuperādos, quàm Rupella po-
tiretur. O difficultates immenſas!
ò inextricabiles ſeries pręliorum,
laboreſque perpetuos! quem non
iſta moles rerum oppreſſiſſet, quę
Regis animum omnibus difficul-
:atibus celſiorem erexit. An puta-
:is hoc aſpectu negotiorum, bello-
·umque nexibus eſſe commotum?
ıudite, quę dixerit, dicturi ſęculis
ȷuę audiſtis. Ibo, inquit, ibo maio-
·ibus meis maior, & nobile poſteris
ırgumentum; tulit ſuperior ętas,
ȷuod ſequutura non feret; pereant,
ıut pareant, quos Deus noſtro ſub-
ecit imperio; ad pedes cadat, qui
necum ad manus venerit, & infe-
ix congreſſu nobilitetur interitu.
Iæc oracula lituis, & buccina com-
ıutauit, conclamatum eſt ad ar-
ıa, contractus exercitus, Rex ipſe
ondum è graui morbo receptus,
ım lectiſſima nobilitate fudit ſe
ariſijs, militem rapuit, Rupellam
luolauit, tenuit, cinxit, perdidit.
In

Digitized by Google

In quo quid primùm nos mirari iubes, Imperator, exordium belli; an exitum? celeritatem aduentus, an conſtantiam obſidionis? hoſtis audaciam, an fortitudinem tuam? vtrumq; certè ſtupore digniſſimum, niſi quod teneor promiſſi reus, & neceſſe videtur ſeriem recitare totius belli, cuius difficultatem expoſui: nos ſatis, ſuperque hoſtis audiuit, te videat aliquando: gaudeat Rupella de robore, dum te intueamur hoc altero orationis loco, de illius contumacia triumphantem.

Erat, vt diximus, conciſus æſtuarijs locus, in quo vno caſtra metari Rex poterat, paludes interiectæ admodum inſalubres, cęlum craſſum, ſolum lubricum, ſtagnum mutum. Proh ſuperi, per quot bella ad vnũ bellum eſt ventum! Quoties certatum eſt, vt ſemel certare liceret! ſtagna oppugnauimus primùm, antequam procellas expugnaremus; hæſit in palude noſtræ militiæ rudimen-

dimentum, vt in Oceano victoria tota conſiſteret. Solum arriſit diſciplinæ, cœlum affulſit victoriæ, locus ipſe viſus eſt dediſſe locum virtuti. Caſtra montibus vallauerit Hãnibal, Tamerlanes in vrbis modum ædificarit, Attila militaribus pellibus obruerit, ſarcinis Græci, curribus Germani, teſtudine Romani ſe texerint: tu, Rex inclyte, qui nolebas ſuffurari victoriam, in aperto campo ſediſti: In hac, inquã, æquata planitie noſter explicatur exercitus, vt hoſtis implicaretur; Inferuntur ſigna, ne lateret aduentus, vrbs ex itinere ſaluatur, adeò expetebatur. Dum hæc geruntur, miles ſortiri vultu perduellem, terrere geſtu, ſpe ipſa diripere. Nutaſti, credo, furioſa rebellio, cum te foris LVDOVICI IVSTITIA, domi conſcientia ſceleris obſideret, impalluiſti, quę ruborem amiſeras, nunquam alba magis (quippe te vrbem Albam prædicas) quàm cùm alba

alba Imperij Lilia ſuſpexiſti. Se
quò à rege diſceſſimus? immò ve-
rò quò Rex diſceſſit à nobis? auo-
lauit celeritate victoriæ, en iam to-
to Rupellæ ambitu ſe maieſtas illa
diffudit. Virtus nullis limitibus cō-
tinetur, ſed impatiens clauſtri, vl-
trò ſe iactat, ſui nominis, & numi-
nis explicatrix. Parum fuerat ſci-
licet labore ſuperaſſe loci naturam,
niſi artem victor noſter ingenio ſu-
peraret. Toto igitur cōtinenti pro-
pugnacula iubet excitari, aggeres
extrui, vallum duci, triumque leu-
carum circuitu, Rupellam foſſis
iuxtà, & interpoſitis ſtatiunculis,
ad communicationem armorum
circumſcribi. Sequuta eſt Ducis
imperium celeritas operis inuſita-
ta, hic vallum ferre, ille cæmenta
conuehere, lapideſque portare, pa-
lum alius defigere, alius humum
egerere, ceſpite moliri tectum, fin-
gere, inducere, cumulare, exagge-
rare; ſui quiſque gradus obliuiſci,
di-

dignitatem labore metiri, meritum opere, maior ille prædicari, qui aĉtuoſior, ille præfici, qui plus aliquid perfeciſſet, pro ſe quiſque demùm contendere, ne illo laboris certamine vinceretur. Addebas interim fatigatis alacritatem, humaniſſime PRINCEPS, omniũ onera vultu portabas, laborem nutibus ſubleuabas, opus laudibus compenſabas. Quid extuliſtis tantopere priſca monumenta, Dionyſium, quòd ſexaginta millia operarum exerceret, cùm mœnibus arces Syracuſanas ambibat? quid Neronem hiſtorici, quòd humeris corbem ferret, cùm Iſthmum Corinthiorum perfodiebat? quid Caracallam annales, quòd ſemper labores initium faceret, cùm in caſtris agebat? quid Manuelem Comnenũ Græci, quòd ſaxa veheret, cùm Dorylęum renouabat? quid Conſtantinum Romani, quòd terram foderet, cùm magnificentiſſimi templi fundamenta

iacebat ? LVDOVICVM habent Galli, qui ſingulis militibus adlaboret, tantùm ipſe conficiens operis, quantùm imperet vniuerſis: architectus in opere, miles in vallo, dux in agmine, vbique Auguſtus. Sed, vt video, dedignaris hanc laudem, ſapientiſſime REX. Tua tantùm eſſe putas, quæ tecum nullus alius fecerit; mauis ferre virtutis, quàm laboris encomium, illa in te egregia, hic tibi communis cum milite fuit. Pugnauerat Imperator ingenioſa compoſitione caſtrorum, reliquum erat, vt diſciplina, & ordine militiæ triumpharet; ſcripſit ergo militibus ſuis eas leges, quæ vt ſibi ſcriberentur, contendere ipſi debuiſſent; docuitque priùs vincere morum integritate, quàm firmitates neruorum. Et quidem quiſquis in hæreticos pugnaturus eſt, debet virtute, quàm manu certare validiùs. O nouam bellorum faciẽ, nouumque genus oppugnationis! ha-

haſtenus creditum erat peruerſo, & præpoſtero præliorum vſu, bellũ ſine cæde, ſine facinore, ſine contumelia numinis geri vix poſſe; ſed ex quo noſtrum militem vidimus à cruore, à libidine, à conuicio tàm alienum, credi cœpit, inter ipſa arma locum eſſe virtuti, ſcelusque non ſtipendiarium eſſe belli, ſed voluntarium adminiſtrum arbitrij. Quid quod totum exercitum concolori veſte donauit, vt qui corporis cultu ſimiles eſſent, ſolo animorum ornatu diſtinguerentur: & quantùm alij bombyce, & purpura nitere amant, tantùm ipſi virtute cæteris eminerent: Ibant olim milites in aurea veſte ſub Antiocho, in picta chlamide ſub Sertorio, in purpurea ſub Cleomene, in expolitis armis ſub Cæſare, in rubenti ſagulo ſub Artaxerxe, in candenti tunica ſub Cyro, in ſcuto puniceo ſub Ageſilao, in fibulatis aureo caligis ſub Aureliano, in amictu argentea

Digitized by Google

cruce ſignato ſub Conſtantino. Iuerunt noſtri ſub LVDOVICO, in veſte non ad delicias molli, non ad pompam ambitioſa, ſed ad militare robur, & pugnam accincta: ferro, non auro miles indiget, bellum ardore geritur, non nitore.

Intereà dum veſtem militum contemplamur, nudata eſt ſuis arboribus, vitibus, hortis, ſegete, ſepibus tota, quæ ad Rupellam eſt, planities, diſtributus in claſſes, & manipulos exercitus, defixa ſigna, obtentæ pelles, ſubſtructa longo ambitu propugnacula duodecim, inter ſe foſſis continuata; diſpoſitæ ex interuallo, vigilibus, & excubitoribus ſtationes deſcriptione multiplici, rotundæ, quadratæ, extantes, depreſſæ, proiectæ, ſubductæ, lunatæ, cyclicæ, hemicyclicæ, triquetræ, quadrangulares, variȩ: perduellis denique ciuitas omni à terra aditu prohibetur, cauẽdum eſt tantùm ne euadat Oceano. Nondum, vt fatear,

qua

qua parte vaſtiſſimo ſinu alluitur, concluſa erat, ſed adhuc ſedebat in portu, quia portũ nondum claſſe tenebamus; quãuis enim ex vtroq; littore fortiſſima caſtella obijcerẽtur, vnde multa vno ordine tormenta in nauigia detonarent, peruium tamẽ erat mare, & facile vltrò, citròque cõmercium. Quis hanc Rupellenſis eripiat facultatem? Venerũt quidem ſuppetias exteri, vt hoſtem ab inſulis noſtris expellerẽt, ſed ſeriùs appulerunt, ſiue quòd grauiores naues ducerẽt, ſiue quòd obſeſſam inſulam (quam reã eſſe omnes intelligũt vnus LVDOVICVS IVSTVS poſſet abſoluere. Etſi verò noſtra felicitas inuidit illis victoriç gloriã, hoc tamen fortiſſimi iudicandi sũt, quòd ſoli mare tenuerint, quòd eos non expectauerit Anglus, quòd nullus obſtiterit: & qui tardiùs veniſſent, priùs vicerint hoſtem, quàm viderint: eſt inexpertis temerè in negotia ruere: lentè feſtinare, ſapiẽtis.

At at, dũ iſta preſidia moras trahũt, tenet Oceanũ Rupellenſis, eripienda ſunt illi maris effugia. Huc agite veſtros myoparones, minutiſſimoſque põtones Armorici, huc ſcaphulas, & lẽbulos Aquitani; huc aphractula, & actuariola Cantabri; plùs Gallus poterit in liburnis, quàm in rotundis, & conſtratis nauibus Anglus. Ita factum eſt, non ſine omniũ ſtupore, nauigioſis lembulis, myoparũculis vectariolis, celocibus, celetibuſq; curſorijs mare tenuit LVDOVICVS, annum ipſum pugnare paratus, ſi hoſtem is animus habuiſſet. Quis credat epibadibus cataphractas, lintribus roſtratas Britannorũ claſſes ſuſtineri potuiſſe? Fuerit illud ad fortitudinis ſpecimen, erit, quod ſequitur, ad terrorem.

Non ſatis erat claſſibus inſultaſſe, niſi inſuper inſultaſſet Oceano: machinatus eſt igitur aliquid, quod homines ſatis mirari non poſſent, ipſa maria pertimeſcerent. Intelligitis

Digitized by Google

gitis, quò mea ſpectat oratio, iamq; ſuſpicitis ędificatum in ęquore vallum illud, carceribus fręnatos impetus indomiti hactenus pelagi, ne rebelles à iugo ſe liberos fortè putarẽt, vbi mare libertatem amitteret. Quis poſterorum cùm legerit, humano conſilio factum putet? quis perduellium, cùm viderit, neget pelagus iuſtitię ſtipendijs militaſſe? quis barbarorum cùm acceperit, teſtes oculos non adhibere volet ad fidem? Illi ipſi, qui quotidie, videbant formidabiles illas moles, qui pedibus calcabant, qui militares in illis excubias agebant, ſuis ſenſibus non credentes, eò laborabant perſuaſione pertingere, quò Regis fortitudo peruenit. Iacienda moles erat, quę totum ſuſtineret Oceanum, nec vẽtorum quaſſata turbinibus, nec fluctuũ aſſultibus verberata, nec ęſtus inundationibus ſuperfuſa, obrutaq; titubaret. Pij principis erat hoc patrare miraculum, nemo id ſi maxi-

mè vellet, prȩſtare potuit, prȩter LVDOVICVM XIII. qui primus voluit, quod potuit ſolus. Mare impatiens operis videbatur, niſi immẽſi laboris patientia victum eſſet; diſceretq; per gradus ſubigi, & ſȩuientis freti inclementia imperioſo frȩno coerceri. Vnius numinis mutare ſedes elementorum, ȩternoſq; rerũ curſus obice temporario ſiſtere: paret Deo natura omnium parens, cȩteris hominibus imperat. Summa erat altitudo maris, ſed altius adhuc Regis ingeniũ; rapidus vortex, ſed ſtabile conſiliũ Ducis; dubij caſus, ſed certus, & conſtans militis animus; varij vndequaque metus, ſed vna omniũ ſpes facilius eſſe noſtro Principi, quȩ vellet efficere, quàm quȩ efficeret, velle, qui rerũ ſucceſſus ſua volũtate definiens, & ſi maiora, quàm cȩteri omnes, feciſſet in Gallia, fecerat tamen ſemper minora, & minora viribus ſuis. Quid? iaci cȩpit illius prodigij rudimentũ qua

par-

parte fretũ erat anguſtius, ſatis longo tamen interuallo ab vrbe diſſitũ, ne ſi remotius eſſet, architectorũ laborem vinceret profunditas aluei; ſi viciniùs, labore hoſtiũ vinceretur, & noceret propinquitas teli. Principio igitur defixę ſunt ad continendam futuram ſtruē parte omni trabes ingentes, aliæ tranſuerſæ, & decuſſatæ, vt demiſſos lapides ingenioſis quaſi brachijs amplecterentur; erectæ aliæ, vt primos impetus frangerent, vndas ſupercilio deterrerent; quædam in quadrum ductæ, commiſſæque quadrando, ſtabiliendoque operi, quædam in propedem, talumq; in proiectæ, vt illa machinarum decliuitate, molliq; deiectu clementiùs fluctus exciperentur, ipſoſque inoffenſos, inoffenſa molitio refunderet pelago. Ingeſta ſubinde generis omnis ſaburra, maxima vis lapidum temerè iacta in profundũ, ſuperaddita cumulo prægrandia põdera, nondum tamen oppleri potuit

barathrũ, ſed dum helluatur accepta, nouis pabulis inhiat, quin ponderibus attollitur, effunditur, & amplificatur in vinculis: inſaturabilis, nẽpè quædam eſt fames, inexplebilis alueus, & aluus Oceani parte omni fauces aperit, quà pabulum obieceris, hac vorabit, & ſaturitate voracitatem accendet. Quis illius intemperantiæ modus ſit, & finis difficultatum? oppoſita quidem fluctus eluctabantur repagula, ſed adhuc ſoluta machinatio ſine cõpagibus erat, ſine commiſſura, ſine cæmento, ſuis tantùm librata, firmataque ponderibus; hiabat malè materiatus murus, aquas traſmittens; conſerti ſine ordine lapides cum fluctibus voluebantur, & trahebantur in præceps; temeraria demùm, & indigeſta illa ſubſtructio, nullo nixa fundamento, hoſti riſus ciebat, metum aſſerebat militi, animos addebat Regi, qui malit cùm natura luctari, quàm cum fortuna triumphare. Neque

verò

verò diù ſtetit ſine nexu fabrica, ſed ſeipſas aquæ prodiderunt, quę dum ſe in rimas ſaxorũ inſinuant, & crudum parietem interluentes tentant inconditam laxare compagem, ſecum cœnoſam vliginem conuectabãt, & luto quouis glutine tenaciori congeriem aridam officiosè adſtringebant: peruium murum repererãt, ſed aquis ſuccedentibus limo incruſtatum relinquebant: tranſibant fluctus nũquam redituri, & rimas implebant, qui labes facturi videbantur immanes. Quid porro? Hactenus ſucceſſerat labor, ſed (vt fert natura magnorum operum) difficultas creſcebat in manibus, & quæ fuerat initio maxima, maior erat in progreſſu: Etenim quò magis ab vtroque littore molitio recedebat, hoc gurges altior erat, & quemlibet aggerẽ vaſta vorago ſorbebat auidiùs, æſtus ipſe turbulentiùs agebatur, inſana fluctuum volumina medio alueo atrociùs bacchabantur, noſtraque re-

pagula quaſi ſibilis explodebant, mugitibus indignabantur. Iam deficiebat materia, qua tam ingens charibdis impleretur, & niſi latomiæ fuiſsēt ſupra quàm credi poteſt vberes, & fœcundæ, periculum erat ne lapidum penuria fabrica noſtra penderet, ſed tàm diues vena fuit, vt ipſa ſaxa ſub manum, ferrumq; ſuboleſcere viderentur, cæduum eſſe dixiſſes lapidum nemus, quod depaſtum ſylueſceret, grandeſceret imminutum: Hac tam fertili, & copioſa officina fretus maturare cœpit Imperator obſidionē aquarū, lapidicinas recentes aperiri iubet, nouas rupes exſcindi, omni contentione opus vrgeri, cōferri fragmina montiū, ſyluas adhuc ingeri, totas terras vndis inferri, glebas ſaxis, ſaxa aggere, aggerē nemore, nemus ſcopulis, ſcopulos montibus aceruari: obuiàm igitur materiam pro ſe quiſq; rapere, molaria pōdera in mare voluere, terræ penetralibus pelagi viſcera

ſcera

ſcera ſaburrare, elementum elemẽto confundere. Stetit illa tandem vaſta, operoſaque ſubſtructio, veluti porticus toto eminens pelago continenti ordine fabricæ, niſi quod in medio ſalo apertus erat tolerabilis aditus; ne omninò maria deſperarẽt. Nolebas enim prohibere, REX PRVDENTISSIME, ne fluctus laberentur vlterius, ſed cohibere rebellionẽ, ne iterũ elabi poſſent; duxiſti quippe ab vtroq; littore molitionẽ directã, ſed medio alueo pendere iuſſiſti obruptum opus; aggeremq; continuare noluiſti, vt omnes intelligerent, non quantùm poſſes, ſed quantùm velles feciſſe te, qui poteras æſtum frænare, quia iuſſiſſes, cui viam faceres, quà volebas. Iter vndis reliquiſti, vt rupto muro contumacem vrbem cumulati fluctus inuadentes, pergerent ad rebelles tuæ fortitudinis nuntij, ſpumantiq; fremitu loquerẽtur, quàm ægro, ſinuoſèque tranſiſſent: Quanquam enim

me-

medio moles hiaret Oceano, deſendebas tamē interuallum illud, multiplici lignearum machinarum ordine, & hincquidem quà ſe mare latiùs aperit, longa ſerie candelabrorum, vt vocant, naufragijs prælucebas: inde verò quà itur in vrbem, demerſis onerarijs, iunctoque nauiũ inædificatarum rudente, hiatũ incluſeras, vt nullus accederet, qui firmitatem operis non probaret, ibique fortior eſſe videreris, vbi vel robur muri defeciſſet. Sic mare nauibus, fræno, machinis, obice, milite, ponderibus tenuiſti! O conuulſos cardines rerũ! O domitas naturæ vires! O humana miracula! hæſit in lubrico firmiſſima moles! non fluctuauit impoſita fluctibus! vortices fregit ipſa non fragilis! ruentis pelagi fremitus audijt ſtatio ſurda! quæ dum obluctatur Oceano, argumentum furoris eſt hoſti, exemplum conſtantiæ militi. O nunquã audita prodigia! ſtant aquæ! fluctus ipſi

Digitized by Google

ipſi pendent! credo admiratione li-brati, contra natant terræ, non nutant tamen, ſed in naufragio portũ tenent! Noſtri milites pedibus ire, quà nulla præceſſit exemplo, nulla ſequutura ſit ætas ingenio! tormenta rapere, quà vortice r pitur vnda citatior! excitare tempeſtates in ſicco! portum in tempeſtatibus collocare! ignes in aquis accendere! terris maria ſociare! Eſt adhuc in iſta oppugnatione, quòd plura, quàm expectaremus, regem perfeciſſe miremur, nec illis ſimilem extitiſſe, qui nihil detrectent, dum nihil impleant operis. Satis erat nobis, ſi ſuperioribus annis prætendi freto catena ferrea potuiſſet, quæ maris commercia interdiceret hoſtibus; vt autem Rex tot onerarias in mare demergeret; vt tot muralibus machinis, miſſilibuſque littus vtrumq; defenderet: vt trabes illas ſolidiſſimas nexis capitibus excitaret; vt crudo aggere, glebiſque ſtructilibus

tam

tam firmum luctamen procellis obijceret: vt ſuper his molibus, fluctuantique vallo ſuum armamentarium collocaret; vt ſine claſſe claſſe Anglorum, claſſem vndarum, claſſem turbinum retarderet, nullus auſus eſſet optare. Rex ſolus, votis omnibus maior, reflantibus licet Aquilonibus, & contra nitentibus fruſtra tẽpeſtatibus perficere potuit. Quoties enim procellas infremuiſſe putandum eſt, & immanes aquarum moles noſtris molibus oppoſuiſſe? vt canes, ſic fluctus obiectis lapidibus adlatrabant; morſu inuadebãt, ſed inani; Irruebant odio turbulenti, recedebant metu exalbeſcentes, & ſpumei, viſo hoſte timidi, qui ante pugnam tumidi ferebantur. Alij repulſam iniquè ferẽtes, immani ſe ſupercilio tollere, vallũ ſaltu tranſmiſſuri; alij verſo in ſuccedentes vndas furore eas vorticibus abſorbere, tardare, & fugare ſe inuicẽ, vt poſtremũ agmen in bello ſiſti, fugarique

:ique ſolet, cùm fractum primũ occurrit: Illi furere acriùs, & toties victi, toties rebelles, renouare conflictum; Iſti demum deſpõdentes animo ſe victrici moli ſubmittere, & tumore in reuerentiã mutato libare oſcula, blandiſque illapſibus adulari. Scio multis olim fluminibus, impoſitos pontes, & ſæpè calcatam à magnis imperatoribus aquarum eſſe ſuperbiã, ſed hi omnes, aut in opere ſtatim, aut breui ab opere corruerunt. Iunxit Helleſponti quondam anguſtias connexa claſſe celebris ille Perſarum ductor, ſed quid factũ illud habet miraculi, cũ hæc ſit natiua claſſium ſedes? ſimili nauium contabulatione Baianum ſinum ſtrauit tertius ab Auguſto Imperator, ſed vtrũ maius videtur, puppes intuliſſe, vel terras Oceano? fecit in Mũda flumine Iulius Cæſar ſtrage cadauerũ aggerẽ, ſed ipſi fluctus mutauere colorem ſuum, illum obicem erubeſcentes: Adijt quoq; Ty-
rum

rum Alexander nauigabili pon
iuncturus inſulã continenti, ſed di
fluctuauit illud opus ſine fundamē
to, idque ſemel hoſtis incendit, no
ſemel æſtus abripuit. Legimus eti
ſaxeis pilis caſtigatam à Traiano,
& Conſtantino Danubij, Rheniq
ferociam, ſed arduum nõ eſt fluuijs
ſilentibus inſultare: aquas Baias ad
Aruernum lacum deducere tẽtauit
Nero, ſed hoc potiùs conducti foſ-
ſoris inuentum eſt, quàm Romani
Imperatoris, qui tantillo tamen ne-
gotio victus, opus abiecit. Vni quip-
pe LVDOVICO conceſſum eſt ex
omnibus hominibus, non accreſce-
re riuos, non foſſas ducere, nõ aquas
auertere, non pontes iungere, non
naues copulare, non paludes exhau-
rire (in quo quæ poteſt eſſe tanta vi-
ctoria?) ſed ipſos fluctus, quàm ſpur-
ci ſunt, maria, quàm procelloſa, tẽ-
peſtates quàm turbulentæ, obice fa-
cto concludere. Velit fortaſſe in lau-
dis iſtius partem Maximianus Im-
pe-

perator accedere, quē Rhetor Belga neſcio quis, Galliarum vrbem portu inſignem oppugnaturum, defixis in ſinus aditu trabibus, ſaxiſque ingeſtis, inuium nauibus locum reddidiſſe commemorat: at illa clauſtra (vt eiuſdem rhetoris verbis vtar) qui primus inſiluit æſtus, irrupit; totaque hæc obiecta fluctibus moles, quaſi ſigno dato, ac peracta ſtatione dilapſa eſt. Nefas eſt autem ſimile quidpiam de noſtri principis opere ſuſpicari, ibit miraculum iſtud ad poſteros? ſeſeque ferent immortali fronte noſtra repagula fortiora procellis omnibus, ipſoque profundo profundiora. Optarint maiores noſtri, vt iſtud aliquãdo fieret: quod ipſi facere nequiuerunt, ſcient nepotes fieri poſſe, quod factũ eſt: furoris ſui terminũ inuenerit pelagus, terminus hic terminũ nõ habebit: monumẽta fient, poſtquam clauſtra eſſe deſierint: pęnas, qui viuunt, rebelles ſentient, qui vẽturi ſunt aliquã-

do,

do, pertimeſcent: docebitur omnis ætas ſponte verti elementa, vt rebellionẽ euertant, ruere fluctus, vt hæreticos obruant, qui pati noluerint Regis imperiũ, quod mare ſuſtinuit.

Sed parco prædicare victoriam, quandiù cum hoſte pugnatur. Ecce enim Anglus turbat adhuc, quantũ ſuperiori bello ad Ream inſulam imminutus eſt viribus, tantùm creuit audacia, ſuperbus dum corruit, animoſus dum mulctatur. Nõdum ſe à proxima clade receperat, cùm victorijs noſtris inſtitutus ad præliũ tentauit ſemel, atq; iterùm noſtras vires primò facta excurſione, tum ſimulato impetu conatus perrumpere magis repagula. O Stolidum, & Abderitam! quaſi cum firmiſſimo muro, cũ numeroſiſſimo exercitu, cum potẽtiſſimo Rege, illũ ſuſtinere non poſſemus, cuius claſſem anteà ſine nauibus fregeramus. Quanquam vt video, furore rebellium ad iſtam impudentiam animatus eſt.

Ete-

Erexerunt enim pro muris, proditores patriæ Rupellenſes, vexilla Britannica; ò infamiam! victos, victi ipſi vocarunt in auxilium, ò dementiam! Lutheranos Caluiniſtæ! ciues exteros! Galli Anglos! ò deſperationem vltimam! ea vos ſigna ſuſtuliſſe (nefarij deſertores) quæ recens noſtro militi ludibrio fuerant! ſcilicet illa vos oportuit explicare, tum vt barbarorum eſſe, non Francorum illud ſcelus oſtenderetis, tum vt Rex noſter duos hoſtes vno bello conficeret; ſic enim viſus eſt eodem tempore Gallos in Anglia, Anglos in Gallia vincere. Venit fulminaſter Anglus, ſtetit in conſpectu, citrà ictum tamen, quia ferire noluit, ſed aſpici: proſpecta noſtra mole hæſit attonitus, illac ſuos milites aditum inuenturos non credidit, quà vix ipſi fluctus viam haberent, ratus occluſum eſſe nauibus mare, patere naufragijs. Explicate tandem, Britanni, conſilium veſtrum, quæ cauſa

ad-

aduentus fuit? quæ tã diuturnæ moræ? quis arcanum illud aperiat? aduolaſtis celerrimè, diutiſſimè ſtetiſtis in anchoris: vela explicuiſtis, animos contraxiſtis: ſigna multa, ſignifer nullus apparuit: Leopardos vidimus in vexillo, lepores experti ſumus in prælio: quã ſimiles vobis, Angli, quàm veſtris nauibus diſſimiles extitiſtis? vos animo pumiliones, illæ coagmentatione proceræ, hoc ſolum habuiſtis cũ illis ſimile, quod illæ tardæ ad motũ erant, vos ad prælium tardiores. Ænigma fuit aduentus veſter, planè ducendi fuerant diuinatores, qui ſoluerent. Alij non naumachiam, ſed Bacchicã expeditionem eſſe dicebãt, vino Aquitanico metuendam, in qua plus meri fundẽdum eſſet, quàm ſanguinis: Alij viſendæ obſidionis, alij orandæ veniæ gratia, nemo prælij cauſa veniſſe ſuſpicabatur. Qui ſemel fractus eſt hoſtis, contemnitur, non timetur: ac niſi prædones in noſtras

in-

nſulas emiſiſſetis, dubitare potui-
nus, eſſetne hominibus vacua claſ-
is veſtra, quæ in Oceano velut in
nare mortuo iners, & otioſa conſi-
leret. Puduit illos tandem ignauiæ
uæ: reuerti in Angliam ſine vulne-
e noluerunt, facturi plagis fidẽ au-
laciæ. Quis eos fortes putaret, niſi
prouocante hoſte pugnaſſent? qui
um Gallis crederet cõtendiſſe, niſi
vulnerati redirent? Simalacrũ ergo
exhibuere prælij, quod vt magnum
non fuerit, fuit tamen honorificum
nobis, Rupellenſibus, Britanniſque
fatale; deduxere naues in aciem, ex-
plicuere vexilla, machinas diſpo-
ſuerunt. Gratulari ſibi tam beatam
diem milites noſtri, ſe victores di-
cere, ex quo pugnare liceret, incre-
pare tarditatem hoſtiũ, votis occu-
pare conflictũ, equites littus tueri,
pedites molem, alij Rupellenſibus
opponi, qui exciperent erupturos,
alij ad Anglos præmitti, qui ſegnes
irritarent: quid? laceſſitus Anglus
ce-

celoces incendiarias ipſe frigidus in nos miſit: ſignum dedit buccina, ſed receptu: tonitru tormentorum edidit, quanquam non ſurdi eramus ad prælium: fragore pugnauit, & ſibilo, ſed contra ventos: bõbus fuit, præterea nihil. Tormenta audiuimus, nõ ſenſimus: ignes aſpeximus, ſed fatuos: fumum vidimus, ſed qui nobis ſplendorem afferret, hoſti eliceret lacrymas: ardebamus animo, dũ pice, ſulphureq; lucebat: lucebamus in armis, dũ Andabata pugnabat in tenebris. Quid tu intereà, LVDOVICE? qua diligentia ſimulanti pugnã Anglo occurriſti? qua prouidẽtia tot naufragos ignes auertiſti? qua prouidẽtia terra, mariq; legiones inſtruxiſti? quàm aptè librari machinas, quàm opportunè diſplodi imperaſti? quàm vnus fuiſti, quàm multiplex? quàm diuerſus in vno, quàm vnus in omnibus, cũ ſimul Anglos laceſſeres, ſimul Rupellenſes obſideres, ſimul de vtriſq; triumphares?

Ec-

Ecquem verò nobis de tua ſalute metũ iniectum putas, cùm tot periculis caput obijceres, & tuo capite ſalus totius Galliæ verteretur? Meminimus militi ſpeculã tibi editam molienti, vnde citrà periculũ periclitantes videres, iratũ imperaſſe te opus illud cõtinuò deſtrui, cùmque omnes à te deprecarentur periculũ, addidiſſe. Nolle te æſtimari de milite, nec per quæ triumpharent; cæteri, vincere; ſed per quæ ipſe vinceres, cæteros in otio triumphare. O ſi animus ille pugnaſſet! quæ hoſti vulnera, quæ exẽpla militi, quæ argumenta dediſſet hiſtoriæ? Sed qui hũc ardorẽ aſpexit, incẽdiũ timuit, immò tuo vnius cõſpectu ſubactus hoſtis receſſit in fluctus, ne ſi appuliſſet, pateretur in terra naufragiũ.

Quid ad hæc fœdifragus Rupellenſis, toto mari prohibitus, terris omnibus depulſus, orbe concluſus anguſto, & orbe excluſus vniuerſo? quas reſtes iugulis attemperabat?

quas in mari voragines ad præcipitiũ veſtigabat? Imminébãt Vrbi per gyrũ duodecim in horrenda propagnacula, quæ terrerent aſpectu, fulminibus terrerẽt, cernebãtur tumulis impoſitæ longis ſuſpectibus ſpeculæ: ardui foſsarũ anfractus deſcẽſu ipſo difficiles, aſcenſu inſuperabiles occurrebãt: videbant incluſi perduelles, enormia ſibi quotidiè parari ergaſtula, ſtataria caſtra dies lætos in pellibus ducere, diſpoſitas eſſe omni parte excubias: obijcebantur pro lorica caſtrorũ munitiones lunatę, cęmentitiæ gerræ, crudæ opere ceſpitio ſubſtructiones, caſæ ſubterraneę, valla protuberantia: patebant liliata Galliæ ſigna, quæ vel ſuo cãdore perſtringerent rebelliũ oculos: ſuccedebant ſibi maiori portento, quàm fide, cõtinuata miracula. Præterea nulli acceſſus niſi ad pugnam; nulli exitus, niſi ad exitium; nulla colloquia, niſi ad deditionẽ faciendam; miles vndique, & vndique miles;

les: arcem foſſa, foſſam vallum, vallum ſpeculæ, ſpeculas ſtatio, ſtationem deſperatio, deſperationem furca vno mortis tenore, ordineq; fatorũ excipiebat: tenebantur deniq; foſſis, aggere, vallo, ferro, cuneis, agmine, quid facerent: ſed hæc tantum mali præludia. Accedebat vltima fames, telum, quo nullum eſt in bello crudelius, quia ſimul ignauè, & atrociter perimit. Iam cõmeatus omnis erat abſumptus, herbãrum fibris ſolati erant mediam; radices in hortis, mures in rutis cæſis domorum, canũ, equorũq; morticina defecerãt in ſtabulis: frixum, elixumque atro iure corium, & maceratas ocreas deuorauerant; letales venenorum ſuccos in cibum verterant; in delicijs erat cicuta, auro toxica vendebãtur; circà pretiũ erat, quod citra horrorem dici non poteſt, difficiliùs erat viuere, quàm perire: & in funeſto illo mortis, vitæque confinio nec viuere licebat, nec mori. Nihil tam

præſens quàm fatum, nihil tam remotum erat: longa tabe longiora crimina mulctabātur: vita trahebatur ambage malorum, & multiplicatis funeribus multiplicabatur in pœnam: mors deniq; cū vita conſenſerat, illa vt votum, hæc vt ſupplicium fieret. Tam miſerè hæretici viuunt, tam ægrè rebelles intereunt. Reptabant in compitis homines ſtrigoſi, macilenti, capulares, ſine carne pelles, exanguia ſilicernia, tenues vmbræ, imitationeſq; viuorum, pallida mortis exordia, inanes corporum folles, oſſium malè congeſta compago, continuati oſſibus nerui, vacui ventres, & queruli; viri, non iam viri, ſed ferales hominum laruæ. Malè ominoſus erat occurſus ciuium, creſcebat mutuo aſpectu calamitas, dū quiſque legit exaratam in alterius fronte capitis ſui ſententiam, & tanquam in mortis ſpeculo, imminentis funeris imaginem intuetur: alter alteri mœſtum diuinæ vltionis fie-

fiebat exemplum. Se morti occuriſſe putabat, qui in fratrem inciderat: omnes longa macie torridi videbãtur, mutati reorum vultus, cadaueroſæ frontes, recedentes oculi, conſutę genæ, ieiunia labia, otioſi dẽtes, & longi, ſubductum mentum, hiantes fauces, & aridæ. Digni erant tali ieiunio ieiuniorum noſtrorum irriſores. Quid plura? vel ipſa mors viſa eſt laboraſſe fame, ita ventre inſaturabili omnes helluabatur in vrbe: funeribus funera cumulabantur: mors deſierat eſſe terrori ciuibus, quam vſu quotidiano, domeſticaque conſuetudine familiarem habebant: timore ſublato deſperatio ſuccedebat: calcabantur temerè, & ſine horrore mortuorum acerui: non lugebant aliorum mortem, qui ſuam expectabant: nihil filius patris obitu mouebatur, quia naturam fortuna mutauerat. Vnum omnium votum perire citò; metus longiùs viuere; ſolatium quamplurimos ſo-

cios mali futuros. Proiecta iacebant intereà in ſepulchralibus vijs ſine ſepulchro cadauera, & nuda humo, nuda oſſa voluebantur: cœlo tegebantur corpora, quorũ animæ apud inferos flammabantur: domus in ſepulchra tranſierãt, tamen erant omnes inſepulti: nulli, qui efferrẽt aderant, ſoli occurrebant, qui efferrentur; hæredes morientibus nulli, nihil ipſis etiã vermibus iure funerum relinquebatur: qui bonis ſuccederet nullus erat, malis vniuerſi ſuccedebant. Præterea dicebatur receptos Anglos, eo veniſſe furoris, vt vel cruentis hominum artubus paſcerẽtur: ferales neſcio quas matres, quo effuderant vtero, eodem filios recepiſſe: alios corpus ſuum aluiſſe minuendo: inuentum eſſe puerum, qui famem crudis demortui fratris carnibus ſatiaret: ſalita eſſe diſtractorũ quorundã militum membra, ſimiliaque voracitatis portenta occultè memorabantur. Rupella denique in

car-

carnarium verſa erat:veros Tydæos & Menalippos, renouatas Buſiridis aras,furioſaque Diomedis præſepia videbamus. Nulla in Vrbe ſalus, quot ciues tot Sãdapilarij, tot Maſſagetum popæ, tot carniuori Cyclopes,tot eſſe funeſti carnifices credebautur. Hic amiſſum filium in mortuorum aceruo quaſi publico ſpoliario quærere: hic enectum fame abijcere; hic diſcerptum, & laniatum ſuſpicari. Omnes denique plus caninam libidinem dentium, quàm mortẽ ipſam, famemque timere. Quid inquam, facerent? in reſtim rei ſumma redierat; ſola ſupererat obſeſſo, aut clementia principis, ſed noluit experiri: aut proprij ferri voluntarius rigor,ſed clam perire non meruit. Vbi grandes illi ſpiritus, quibus noſtros exercitus difflare poſſe credebatis Heretici? vbi folles illi minarum, magnificæque verborum pompæ? vbi ſupercilium illud, cui tantæ victoriæ, tantæque

tragœdiæ nitebantur? O rerum conuerſiones! ò improuiſam calamitatem, tantis tamen criminibus debitam! ò famem! ò furorem! ò lanienam! Fidem iam habeo annalibus, cùm Cambyſis exercitum referunt eò fame fuiſſe compulſum, vt decimos quiſque miles ſortitò mactaretur, ferculum inhumanum futurus: non inficior eò veniſſe calamitatis Romanos, cùm obſiderentur ab Alarico, vt in Circenſibus ab Honorio Imperatore flagitarent, humanę carni pretium poneret: non nego Caſſilinos eò anguſtiarũ redigi potuiſſe, vt apud illos mus ducentis nummis vnus venierit, cum Hannibal immineret: non reuoco in dubium Calageritanorum inediam, qui, ne in Pompeij manus venirent, vxores ſuas, liberoſque ſale condierunt ad pabulum; non duarum mulierum illarum furorẽ, quæ Romæ, oppugnante Vrbem Vitige, ſeptem ſupra decẽ milites iugulatos deuora-

ra-

rarunt: non Iudæorum decantatam illam cladem, qui abſũptis denique omnibus, ad ſterquilinia, cœnumq; conuerſi ſunt. Fidem horum omniũ facit Rupellenſis calamitas. Saguntinam, Peruſianam, Meliæam, Conſtantinopolitanam, Lydiam, Hieroſolymitanam, Potidæam famem datur alijs legere, nobis datur intueri, dum Rupellenſem videmus. Negotioſus interim in otio miles noſter habitabat in tecto, ſine armis præliabatur, Vrbem obſidebat oculis, ludens vallabat, pacẽ alebat hoc bello, bellum hac pace conficiebat, relinquebat hoſti moriendi ſpatiũ: Quanquam eos perire noluiſti, Clementiſſime Princeps, qui ſponte perierunt, ne tuo beneficio viuerent: perditos ita perdidiſti, vt vltra ſæuire non poſſent; neque tamen ita ſæuiſti, vt omninò perderentur: Iratus es illis, ne diutiùs furerent; latiſſimo ambitu concluſiſti, ne premerentur; vallaſti, vt cuſtodires; cuſtodiſti ſine

Digitized by Google

cæde, vt ipſi ſua ſponte cederent; feciſti denique ſine inuidia ſanguinis, quod à me dictum ſine inuidia mēdacij nulla poſteà natio crederet. Prædicabitis poſteri bellicoſam illā quietem, & pacem expugnatricem, dum agros ſanguine naufragos, terras cædibus erubeſcentes, exhauſtas habitatore prouincias, fluuios mactato cadauere retardatos, famoſaſque laniena victorias duces barbari prædicabunt. Sunt illa gladij lucra, non ſceptri; furoris irritamenta, nō belli præſidia: virtute non crimine bella geruntur: cruore victor impotens, clementia moderatus vincit. Ergo noſter Imperâtor pace maluit incruenta, quàm funeſta palma potiri; maluit vincere, quàm necare.

Non te mouet hæc pietas, deſperata Rebellio? reſiſtis adhuc tot fracta virtutibus: Cede, Rupella, cede clementiæ, niſi parueris, ceſſura iuſtitiæ: Viue Regi, vel morere tandiu tea, quandiu clauſa: tam improba; quam

quam hæretica; diſce occumbere cum pudore, quæ ſine fronte vixiſti; diſce cadere, quæ toties cecidiſti. Anglus deſperat, Soubiſius exulat, Rohannus tenetur, mare concluditur: omnia te ad exitiũ rapiũt, fames enecat, Rex obſidet, conſciẽtia exanimat, quid dubitas? pone ſuperbiæ metas, pone modum audaciæ. Reſtitiſti rebellis, cedendum eſt principi. Ceſſit, portas aperuit, Regem accepit. Triũphate Galli, LVDOVICVS ſuperauit: fortitudini regiæ ignaua ſuperbia, pietati perfidia, pertinacia neceſſitati ſuccubuit. Imminebat hyems; abſũptus erat omnis commeatus; reditum parabat in Angliam tam ſæpe fractus Britannus; Accedebat in dies ad regia caſtra voluntarius miles; exaggerebatur magis magiſq; moles in Oceano; audiebantur in vrbe miſerabiles morientium voces, muliebres eiulatus, clamores inconditi, triſteſque vagitus proiectorum infantium; po-

pulabatur Vrbem totam cumulatis funeribus fames; ciues ad viginti millia extrema inedia interierãt; nihil intereat hoſtẽ acciperet Rupelſa, an retineret; graſſabatur peior omni malo deſperantis militis immanitas; omnia ſibi licita putabat furor publicus, vbique dabantur funeſtæ tragœdiæ; citiùs ſepulchra quàm domos; cadauera, quàm homines inueniſſes: mors locis omnibus occurrebat. Proh funeſtum, tragicumq; ſpectaculum! Tandẽ Rupella tot oppugnata calamitatibus, expugnata eſt; ſubmiſit ſe principi, triumphatorem admiſit. O nobilẽ, ac fortunatam Victoriam! ò triumphum nulla ętate ſilendum! quo Aquitania pondere, quo opprobrio Gallia, qua peſte Religio liberaris! annum obſidio tenuit, victoria ſæculis omnibus permanebit: Viuet typis Rupella, quæ criminibus occidit: ſibi perierit, poſteris non peribit: corruit noſtro tempore, æternitati

tati

tati ſtabit. Huc ſtylum, huc nobiles curas hiſtorici. Narrate populis rebellium funus, daturũ immortalitatem hiſtoriæ; fatum neſciẽt ſcripta, quæ fatum hoc ferent. Quantus accedet ſplendor annalibus, cum reuerendis ducum noſtrorum nominibus augebuntur, & populorum exempla fient memorabilia facta Gallorum? Attollet ſe in medijs hiſtoriæ monumentis ſereno vultu, ætate vegeta, egregia dignitate DOMINVS, Regis frater, qui multò plus quàm cæteri omnes lætatus eſt ob bellum illud confectum, cui fœlix ipſe initium dederat: ardebat ille quidem conficere opus tam arduũ, ſed illud intellexit vnius Regis felicitati, ac fortitudini reſeruatum. Et quidẽ argumentari poſſumus ex tam beatis exordijs, quid facturus fuiſſet in progreſſu: & vel ex hac vna expeditione conijcere, quæ Regis fuerit de optimo fratre opinio; ſummæ quippe difficultatis eſt, ma-

gnis

Digitized by Google

gnis rebus dare principia, & peritiſſimi architecti iacere ingentis fabricæ fundamenta. Eminebit prætereà immortali charactere Henrici Borbonij, Condæi Principis, inclytũ nomen, qui cùm Regis curas externis ſimul, & ciuilibus bellis diuiſas eſſe videret, eiuſdem auſpicijs profectus eſt in Galliam Narbonẽſem, & belli, gloriæque ſocio celeberrimo illo duce Mommorãcio, cuius quot hoſtes, tot victoriæ memorantur, repreſſit fortiter cõiuratos hæreticos, ſigniferum factionis obſedit. Montem Regium, Fanum Seueri, Caſtrũ nouum, Calnã, Braſſacum, Creſſelium, Caſtrum Vrbem, & Mazametæ vallis pentapolim occupauit: cæpit ad triginta quà Vrbes, quà Caſtella rebellium, quodq; ſuperat admirationem, triduò Apamiam illã ampliſſimam, munitiſſimamq; ciuitatem expugnauit: quantùm denique Rex imperauit, tantùm impleuit, vt hoſtes intelligerent, nihil prin-

principum viribus, nihil Regum imperijs eſſe difficile. Tum ſublimi ſe vultu efferet poſteritati venerandus Cardinalis Richellæus, qui virtute quàm nomine ditior, cùm cæteri manu, ferroque rem gererent, exemplo, conſilioq; pugnabat: incomparabili vir ingenio, ſingulari prudentia, pietate ſpectabili. Habuerint ſanè conſpicuos Pontifices maiores noſtri: nõ inuideo, dũ vnus ſit inſtar omnium Richellæus. Opposuit olim Italia ſuum tyrãnis Ægidium, prudẽtiſſimum antiſtitem, Gallia Turpinũ Saracenis, Hiſpania Ximenem Mauris, Aquitania Geraldum Lemouicenſem Anglis, Bohemia Ioãnem Pragenſem Huſſitis, Hungaria Gregorium Martinuſium Ferdinãdo, Dania Abſalonem Londeſium Slauis, Germania Huldricum Hungaris: vnum deinceps noſtra tempora omnibus opponent hæreticis Richellæum. Neque verò hìc ſtabit curſus annaliũ; quia

quia non ſtetit hìc animus, & fortitudo Gallorum. Legentur quoq; cũ admiratione Caroli Valeſij Ducis Engoliſmenſis præclarè facta, qui cùm Rupellæ admouiſſet exercitũ, ante Regis aduẽtum vrbem cinxit, & iamdiù emeritus, de Gallia tamẽ benè mereri non deſijt, laborem labore continuans, belli principio iũxit exitum, perpetuum hoſti, vel otio certamen indixit, etiam cùm ceſſaret occupatus. Stuporem præſertim legentibus afferes Schomberge præſtantiſſime, cuius incredibilis ad bellum animus, mihi quoque addit animum ad dicendum. Sed ferro ſtylum, manu ingenium vincis, ſiue enim te procelloſiſſimo mari credis, cymba vectus exigua, & turbines, tempeſtates, naufragia, claſſes hoſtiles, mortem eluctatus ad obſeſſas inſulas penetras: Siue cũ parua militum manu confertas Britannorum copias, & præſidia fundis, maiora quædam homine facere videris,

deris, & nos quaſi miraculis quibuſdam opprimere. Venies etiam in partem laudis, Marilliace, qui veniſti in partem laboris: ſcient ventura tempora, quos hoſtes ad Ream fregeris, quæ pericula adieris, quæ Galliæ trophęa erexeris. Tuq; Thoraſi inuictiſſime, quem dudum geſtio nominare, tu quandiu manebũt literæ (manebunt autem perpetuò) tandiù vindex patriæ, hæreticæ vltor audaciæ, Dux citrà inuidiam maximus vno omnium ore prædicaberis. Eſto, Reę inſulæ propugnacula euertantur, ſtabunt tuæ gloriæ monumenta, neque verò poterat tãta virtus loco tam anguſto contineri, cui laudis campus parabatur immenſus. Vigebunt denique memoria ſæculorum omnium cæteri nobiles Galli, quorum animis etſi defuerint hoſtes, nullo tamen tempore defuturæ ſunt laudes. Obiecit illis Rex maria? ſine nauibus tranſmiſerunt. Anglos oppoſuit? conti-

nuò

Digitized by Google

nuò profligarunt: molem in æquore fieri imperauit? Oceani altitudinem cumularunt. Quis hoſtes conſtantiùs expectauit? quis fortiùs excepit? quis celeriùs occupauit? quis inuaſit audaciùs? quis animoſiùs fudit? Mirabuntur exteræ nationes, ſtupebunt poſteri, Religio triumphabit. Diſcent hæc miracula pueri, iuuenes recitabunt, viri conabuntur imitari, ſenes narrare gaudebūt, ætas nulla commendare deſinet. Pictor vel ipſa tantarum rerum vmbra ſuas tabulas illuſtrabit: Sculptor victorias illas durabit in marmore: mirabitur eloquentiam Orator huius vnius argumenti magnitudine ſuperari: Poeta, cui hæc ſolida ſuperent, ceſſabit inania prodigia fingere. Dabitur demùm omnibus prædicare, quæ pauci fecerint, paucis facere, quæ prædicent vniuerſi. O te ergo non tuorum minus, quàm tua ipſius virtute felicem! TER MAXIME LVDOVICE.

Tuis

Tuis enim triumphis, quanta ſunt iſta, quàmque præclara ducum facinora militant, qui vt maiora fecerint quàm auſi eſſemus optare, quoties tamen in te vnum intuentur, fatentur vltrò ſe infinitis gradibus minora feciſſe, quàm ipſe exemplo fieri poſſe docueris. Vniuerſi demũ rapiuntur in tuas vnius laudes, & cùm à nobis alium audiunt commendari, percontari ſolent, Regemne viderimus? tum in manus ſumpto radio hàc Rupellam deſcribunt, & ducto orbe concludunt, illàc maria deriuant, iſthàc obiectam molem ædificant, ordine caſtra componunt, aciem terra, marique inſtruunt, Anglos procul oſtendunt, ac demùm te ſingulis locis miracula diuidentem exprimunt. LVDOVICVS, inquiunt, idem in vallo, idem in agmine, idem in claſſe, idem in aggere, idem locis omnibus, adeſt, pugnat, triumphat, quę cùm recitant,

atto-

attonito auditore vallantur: quiſque gaudet, vel ipſa videre tuæ ſimulacra victoriæ.

Quid ſupereſt, niſi vt te ſuper-eſſe velimus imperio, Ludouice? addant vitæ tuæ ſuperi annos, quos patriæ reddidiſti: dent LVDOVICO ſempiternum imperium, reddãt ſempiternum imperio LVDOVICVM. Viuat nobis, viuat poſteris, viuat omnibus; ferat vitam, quam rebelles amiſerant; aut ſi nobis debetur hæres aliquis tantæ virtutis, det Rex optimus ſobolem ſe optimo meliorem, ne quis vnquam ſuccedat in regnum, qui non eius virtuti ſucceſſerit. Quicunq; deinceps venturi ſunt ad imperium Galliæ(venturi ſunt autem, quos ex te Rex dederis) meminerint, qualis in imperio fueris, nec aliud quàm Ludouici nomen ferant, dùm virtutibus impleant nomen illud Auguſtum, quod virtuti conſecrauit antiquitas, poſteritas conſecrabit æter-

ternitati. Toties placebit, quoties recitabitur nomen illud, cum lilijs, & palmis natum: nomen venerandum, ſemper antiquum, ſemper nouum. Nullus ſit finis LVDOVICORVM. Iam quid à nobis exigis, INVICTISSIME PRINCEPS, qui tibi totũ deberi intelligis, quod poſſumus? gratias referam? ſed laudatoris munus ſuſcepi; laudem? ſed agendæ ſunt gratiæ; & quamuis feceris, quæ ab omnibus prædicari debeant, effeciſti tamen, ne quis ea prædicare poſſet, quia non minori virtute noſtra præconia ſuperaſti, quã clauſtra rebelliũ. Vtinam toties victor, ſaltem ſemel triumphares. O ſi mos ille vigeret adhuc, quo ſolemni pompa victores portabantur in vrbem quantus foret Imperatoris noſtri triumphus? quæ gentium acclamationet? quæ monumenta victoriarum? Iret ante currum depreſſo collo, ſubiectis ceruicibus, ſubacto vultu condemnata rebellio.

cur-

Digitized by Google

currum traherent ſimul vincti, ſimul victi cum Rupellenſibus Angli, frontibus famulari iugo coniunctis; ſuccederent agmina vitiorum vno ſimul omnia loro deuincta, cæſaque flagello virtutum. Hic tractus ſonanti compede liuor ringeret; fremeret audacia ſine telo: iaceret arrogantia ſine ſupercilio: morderet inuidia ſine dente; debaccharetur impietas ſine voce: mœſta hæreſis ſine viribus agmen clauderet. Qui plauſus intereà, quæ in te laudes à circunfuſis militibus conferrentur? Tu Benearnus, tu Ciſalpinus, tu Trãſalpinus, tu Aquitanicus, tu Britãnic⁹, tu Gallia dignior, tu patre felicior, tu Henrico Magno maior LVDOVICVS, feſtis vocibus dicereris. Splendidi prætereà tituli, laureati lenniſci, ſublimes imagines præferrentur. Ebore redderetur infelix Rupella pretio maiori quàm merito; viuerent adhuc in adamante, quos in campo iu-

gu-

ulaſti, cælatura, quàm vita nobi-
ore: Topazijs, & amethyſtis ſplē-
orem adderent virtutum tuarum
nſculpta miracula, emineret in au-
o ſublime propugnaculū Ludoui-
æum: aſſurgerent iuxta in argento
Aureliacenſe, Matilliacenſe, cæte-
aque tam nunc pretioſo, quàm an-
eà preſſo molimine firmamenta :
præirent de coniuratorum manibus
extorta ſigna ſuperbiæ: toties victi
Bukincamij ſimulacrum ferream
omito collo catenam trahens, pe-
libus, manibuſque reuinctis, ſplen-
lidum fieret pompæ ludibrium.
Nectare ſpumaret artefactus Ocea-
nus, vallo non iam ceſpitio, ſed ada-
nantino circumcluſus, lapillorum
obicibus ambroſij fluctus allideren-
tur, imbres gemmeos frāgeret mo-
les in auro, erudito labore ſudata.
Alij denique LVDOVICO pone-
ent obeliſcos, vt Ceſoſtri: alij co-
lumnas erigerent, vt Traiano: tabu-
las illi figerent, vt Alexandro: arcus
iſti

iſti flecterent, vt Conſtantino: Pyra-mides quidam excitarent, vt Nino: quidam currus iungerent, vt Cæſaribus: plurimi ſtatuas erigerent, vt victoribus innumeris. Sic, LVDOVICE IVSTISSIME, triũphares. Quanquam, vt fatear, hæc minora ſunt meritis, neq; vlla rreperiri poſſunt emblemata, quibus tãta Maieſtas exæquetur. Non obeliſci in metam efformati, Regis gloria metas neſcit: non columnę, quæ deorſum baſi nituntur, cœlo nomen illius innititnr: non tabulę, quæ pigmentis collucent, virtus iſta factis, non coloribus illuſtratur: non arcus, qui curuantur, atque flectuntur, recta hìc diſciplina militis, inflexa conſtantia ducis: non Pyramides, quæ puncto terminantur, LVDOVICI victoriæ terminos nullos agnoſcẽt: non currus, qui præterlabuntur, non præteribit hoc factum: non ſtatuæ demùm, quę obmuteſcunt, tanta prodigia non ſilebunt. Triumpha-

phaſti de ingenijs hominum, qui cùm ſe impares rebus tuis omnibus exornandis agnoſcant, in earum ſingulis ſinguli partibus occupabuntur. Neque verò propterea vlla erit in ijſdem factis enarrandis ſimilitudo dictorum, ſed in vna victoria omnes variè triumphabunt. Quia tantum vnus effeciſti, quantum vniuerſi laudare poſſint. Dicent alij pietatem illam ſpectabilem, qua exercitui prælucebas: alij felicitatem ſcribent, qua toties vincebas, quoties prodibas in aciem: alij prudentiam in conſilijs celebrabunt; alij fortitudinem in factis extollent; multis concluſus, & ſubiugatus oceanus; multis merſus, & profligatus Anglus; omnibus Rupellæ fames, & funus occurret. Iam quàm copioſa dicendi vis ex foſſis caſtrenſibus eruetur? quàm arduam ſuggerent illa propugnacula? quàm ſublimem religio? quàm longam obſidionis infracta cōſtantia? quàm

magnificam tuus in Vrbem ingreſſus? omnes poſtremò mirari potuerunt ſe dixiſſe, quod aliorum nullus attulerit, pauciora tamen ab vniuerſis eſſe comprehenſa, quàm vnus fecerit LVDOVICVS. Tuum eſt æſtimare, Rex præſtantiſſime, cùm tuis laudibus non ſufficiant vniuerſi; num venia dignus videar, ſi de te pauciſſima dixerim. Fors erit (ſi quidem opera noſtra placuerit) vt aliquando maiora audeam. Perge modo perduellionis reliquias inſequi, perge buſta illa patriæ, noſtris malis inflammata, noſtris diù conſeruata cineribus, aut diſſipare conſilio, aut cæde, ſanguineque reſtinguere. Compede deſperatio, non gratia cohibetur. Et ſanè ſi mulctare pergis beneficijs perduelles, periculum eſt, ne præmijs inuitati quamplurimi, addantur numero deſertorum, pluresque tandem hoſtes quàm ciues ſis habiturus. Memineris te eſſe IVSTVM.

Iuſti-

Iuſtitia pœnas, & præmia diuidit; nunc pœnam beneficio ſuſtinet, nunc gratiam pœnis, ſupplicijſque commutat. Age, age, pauciora reſtant quàm feceris, & tamen nimis multa ſuperſunt: ægrè virtutes, facilè vitia propagantur. O quando licebit dicere: Omninò vicimus: Nullus rebellis tota Gallia ſupereſt: nullum graſſatur bellum ciuile: nullus inter nos viuit hæreticus. Licebit certè, licebit aliquando, licebit breui. Hoc omnes optamus: Hoc Chriſtianus orbis expectat: Hoc propitium numen continentibus, teſtatiſſimiſque miraculis pollicetur.

Digitized by Google

GENETHLIACVS

DELPHINO.

TRiumphate GALLI, plaudite confœderati, trepidate hoſtes, cedite perduelles, fremite barbari: VISITAVIT DOMINVS ANNAM, ET CONCEPIT, ET PEPERIT. Liceat enim Oratori Chriſtiano, quibus HEBREÆ quondam ANNÆ poſt cœleſte puerperium acclamatum eſt vocibus, ijſdem in communi omnium lætitia, argumento non admodum diſſimili, ANNÆ quoque AVSTRIACÆ feliciſſimo partui gratulari. Non ſemper eadem cœli facies; iam ſerenum nubilo conditur, mox tranquillo

fæ-

fædum mutatur. Poſt longa ſæpe ſitientis terræ ieiunia, erumpit aquarum diluuium; & quæ modò raræ, nunc denſæ nubes largiſſimos imbres effundunt, quibus arua imprægnantur arentia. Annus iam tertius ſupra vigeſimum agebatur, ex quo Chriſtianiſſimo Regi ſobolem coniunctis vocibus precabamur, ſed ipſa vox clamando defecerat; iam exhauſta erant omnium vota, cùm acciſis denique rebus, quaſi profuiſſet ad extremum virium deueniſſe, vt ad faſtigium gloriæ conſcenderemus; noſtra tandem deſideria cumulatiſſimè Deus expleuit, fecitq; munificentia ſua, ne nos, qui paulò ante nihil audebamus ſperare, modò quidquam vltra optare poſſimus. Illuxit enim aliquando dies illa tanto ante à ſuperis deſtinata, fortunata regno, grata ciuibus, exteris ſplendida, optata bonis, inuiſa perfidis, nulli certè expectata, quæ regia nos prole

Digitized by Google

donauit; ac proinde nemo non videt, quantæ à nobis Deo referendæ ſint gratiæ; cùm non minùs turpe ſit, beneficij auctorem diſſimulare, quàm ipſius beneficij penitùs obliuiſci. Accedit prætereà gaudij ſeges immenſa; nam ſi quando plebeiæ familiæ noua proles adijcicitur, par eſt, vnumquemque lætari: ſtatuite precor, vbi non terræ filius aliquis de vulgo, ſed auguſtus infans de regio ſanguine; iſque non poſt alterum, ſed primus; nec paucis menſibus, ſed plurimis poſt matrimonium annis naſcitur, quanta omnium animos lætitia inceſſere debeat. Cæteri quippe liberi naſcendo ſortiuntur humilem plerumque fortunam, vel certè mediocrem, in hunc terrarum orbem quaſi proiecti, ne vacuus relinquatur; tenui ſub lare viuunt, parentibus additi ad laborem, à quibus denique non tam opum, quàm miſeriarum relinquantur hęredes: Regum autem

filij

filij ipſo ortu ſplendidiſſimi ſtatim conſecrantur imperio, vt poſtmodum fata hominum tractent, inter quos ſedent vt Patres, eminent vt ſoles, coluntur vt numina. Atque illud habet præterea Princeps Gallia ſingulare, quòd vbi DELPHINVM ſuſcipit, ſimul Eccleſiæ deſtinat PRIMOGENITVM FILIVM, Potentiſſimum fidei defenſorem, firmiſſimum Euangelio columen, orbi demum vniuerſo è Chriſtianiſſimis illis Regibus vnũ, quos neſcio plus gentes verè Catholicæ venerari ſoleant, quàm auitæ religionis hoſtes vbique pertimeſcant. Quæ ſi omnia ſcribendo perſequi velim, quemadmodum nullis hoc beneficium terminis clauditur, ita finem nullum hæc oratio ſit habitura: modus tamen adhibendus eſt aliquis, ſi minùs gaudio, at certè ſtylo, in quo ſanè non labor exiguus. Quid enim mihi aſſumam ex tam ampla rerum ſilua? quid primũ

Digitized by Google

inſtituam? quid poſtremum? Dicam ciuium acclamationes, & plauſus? offerunt ſe mihi gemitus hoſtium. Galliam prædicem? Deus gratias repoſcit. Finitimorum principum gratulationes, & officia referam? DELPHINVS noſter mihi ſalutãdus occurrit. Huius ego dignum imperio vultum deſcribam? quæritis audire, quæ paſſim de eo ferũtur præſagia. Ita non habeo, quid dicã, vbi tanta eſt dicẽdi materies. Quid? Duo certè, quæ hoc ex Natali præſertim effulgent, præterire non debeo, ſcilicet regiæ domus gloriam, & Galliæ totius felicitatem, quæ breuiter hac oratione perſtringã; de multis pauca, ſed pro meis viribus multa. Præſertim cùm vnus omnia complecti noluerim, ne ſubirem eorum inuidiam, quos in partem glorioſi laboris venturos eſſe confido: nec non mihi metuẽdum foret, ne, cum cæteræ Galliarum Prouinciæ ad regias DELPHINI cunas offi-

officioſæ, & venerabundæ certatim accedunt, ſi longiùs morarer, ſeriùs mea ſe ſiſteret Aquitania, & ad obſequium procederet extrema, quæ prima videtur imperio.

Magna fuit sẽper coniugibus cupiditas prolis, quod hæc nuptiarum meſſis eſt, & quaſi flos thalami, ſocialis amoris fructus, parentum cõmunis animus, pretioſæq; reliquiæ. Parentes quippe gaudent in liberis, veluti natiuo quodam in ſpeculo, ſe ipſos intueri, & proprio arridere ſimulacro. Nam cùm ſit amans ſui natura mortalium, ſuam vt ſemper contempletur imaginem, ſeſe effingit in altero. Quid quòd ſucceſſione ſobolis gentilitium nomen propagatur in æuũ, continuantur generis ſtẽmata, vnoq; ſanguine ſurgunt populi nepotum, in quibus quædã immortalitas ſeritur, vt quod natura non conceſſit hominibus, diù viuere, id ipſi procreatione liberorum conſequi videantur, per quos ſuum

etiam vltra funus diutiſſimè, ſi mi-
nùs toti certè parte ſui quadã, eaq;
optima ſuperſtites manent. Viuunt
ex parentibus filij; ſed, & viciſſim
filij parentibus vitam reſtituunt, dũ
naturam, quam ab ijs naſcendo tra-
xere, tradunt ſuccedentibus ſęculis;
& incorruptum maiorum nomen
ad vltimas ætates longa prolis ſerie
transferunt. Accedit robur, & fir-
mamentum familiæ, quæ vt arbor
luxurioſa radicum propagine, ſic
numeroſæ, pulchręque ſobolis præ-
ſidio nititur. Quantus enim ex no-
bili filiorum corona paternæ gloriæ
ſplendor additur? quanta etiam re-
uerentia accerſitur? quia non modò
conſpectu ſuaues, colloquio, offi-
cijſque iucundi ſunt, ſed hoc vel
maximè parẽtibus vtiles filij, quòd
eorum amore nihil fortius, nihil fi-
delitate robuſtius. Timetur, quiſ-
quis poſteros relinquit nominis vin
dices, & poteſtatis aſſertores: omniũ
patet iniurijs, qui nullum habet hę-
redem

redem dignitatis, & famæ. Quare ſolemne fuit cunctis propemodum gentibus, vbi proles deficeret, naturam artæ fulcire, & peregrinos ſucceſſores accerſere, vt ruentis familiæ caſum ingenioſo ſupplemento vitarent. Propterea Oſirim Dionyſius in Ægypto, Pãdides Ægeum, & Theſeum Ægeus in Græcia, Adamas in Caria Alexandrũ, Hildericũ in Gallia Sigebertus, Aurelius in Hiſpania Veremundum, Luithprandus in Inſubria Carolũ, Theodoricus in Italia Herulorum Regẽ in filium adoptauit. Neq; Romani hoc loco prætereundi, quibus pluresne liberi fuerint aſciti, quàm geniti, iure dubitet, qui legerit, hac arte Tiberium Auguſto, Claudio Neronem, Piſonem Galbæ acceſſiſſe; familijs inſertas, pleraſq; familias, Octauianam Iuliæ, Æmilianam Africanæ; & Neruæ Traianum, & Traiano Adrianum, & Antoninũ Adriano, & infinitos demùm alios

ab alijs adoptione quæſitos. Nempe maiores noſtri hoc ſuæ orbitati remedium aſſerẽdum putarũt, vt ſi liberos natura negaret, ſolertia pareret, ac intelligeret vnuſquiſq; quo proprij loco filij debeant haberi, poſtquã tanti fuerint vel alieni. Sed quid profanis vtimur, qui diuinis abundamus? Gentibus olim numini mancipatis ſummi beneficij loco promittebatur *longæuum ſemen*, & fœcunda progenies: ijs verò, quæ in ſcelera proruiſſent, Deus ad ſummum dedecus iuxta, & acerbiſſimã pœnam, *ſine liberis vuluam*, & *vbera* interminabatur *arentia*; adeò vt maledicto quodam afflatus, & veluti de cœlo tactus videretur, quiſquis priſcis illis temporibus careret ornamento, ac ſolatio liberorum; & quãtò matres ſuos tunc partus glorioſiùs numerabant, iactantes prægnantis vteri pompam, tantò ſteriles fœminæ ferebant acerbiùs infamiã ſolitudinis, & areſcentiũ viſce-

rum

rum probra. Incedebant mæſtæ, demiſſo vultu, veſte lugubri, ſine nomine, quia ſine ſobole; orbi penè inuiſæ, quòd orbi haberentur ingratę. Aliæ ſuam ſortem in ſiluis miſerabiliter lamentari: aliæ cœlum præcibus vrgere, & quà votis, quà ſacrificijs prolem quærere; aliæ fętus alienos ſibi etiam ſubrogare, & ancillarum puerperio ſuæ ſterilitatis labes implere: Tantus omnibus amor, & deſiderium prolis.

Iam intelligis, Rex Auguſtiſſime, iam, Regina ſapientiſſima, vides, quantum Maieſtati veſtrę decus acceſſerit, ex quo vobis nobilē filium, communem parentem nobis, Galliæ Auguſtum olim Regē procreaſtis. Auxit vos tandem hoc Deus munere, quo nullum maius, hoc quidem rerum ſtatu, aut ipſe concedere vobis, aut vos ab ipſo contendere poteratis. Fuerit is magnus dolor tandiù caruiſſe fructu connubij; abundè ſanè diuturnam mœſti-

tiem

tiem Deus hoc pignore compenſauit, quo ſimul veſter nobilitatus eſt thalamus, ſimul expletum deſiderium, ſimul firmatum imperium: ò gratiam ſingularem! ò beata tempora! ò non expectata miracula! Meminimus, quæ regium animum triſtitia premeret, cùm ſibi ſuſcipiẽdæ prolis ſpes nulla foret poſt tã lõga annorũ ſterilium ſpatia. Et verò non poterat Rex optimus non vehementer dolere, cùm recogitaret; Regum tota Europa nemini, præterquam ſibi deeſſe filium, & aulam hæredum vacuam oculis luſtrando, principum idemtidem cæterorum natales acciperet. Quis tibi tum animus, LVDOVICE? tum ſenſus orbitatis domeſticæ? quis prætereà næuus fortunæ? Magna feceras huc vſque, Princeps Inuictiſſime, immò omni prorſus fide maiora; ſed quò celſius tua te virtus erexerat, eò naturę iniuria videbatur atrocior, quę ſummo Regi inuidebat, quod ipſi

paſ-

paſſim plebi concedit. Tollebaris, tua vt ſolitudo altiùs emineret, & qui longè, latèque fines amplificabas imperij, mirum erat, domum te augere non poſſe. Iam Maieſtatis tuæ numen vbique diffuderas, iam bella ciuilia ineluctabili pace mutaueras, iã erexeras ſocios, & ruptorũ fœderum vulnera ferro ſanaueras, iam virulentam hæreſeos ſaniẽ deterſeras, & rebellionis arcem euerteras, iam ad Rupellã, hoſtibus, procelliſque ſuperior, altas maris voragines fatali mole compleueras, iam non minùs foris, quàm domi victor continuatis laureis, prærupta Alpiũ iuga tranſmiſeras. Immortalia ſanè facta, nobileſque victoriæ; ſed operoſius aliquid tibi moliendum reſtabat; efficere tui ſimilem. Ita in tãto rerum apparatu hoc minùs felix videbaris, quia ſolus: neq; enim ſatis erat tibi vis opum immenſa, non claſſium robur, & exercituum numerus, non imperij florentiſſimi glo-

gloria, nõ amor tuorum, non ſocietates exterorum, nõ cumuli triumphorum, quandiù deſiderabatur filius, qui vultus patris referret, hęres qui tantæ pondus gloriæ ſuſtineret. Quidquid magnificè fortuna tribuiſſet, putabas exiguum, quòd felicitati tuæ ſuum nõdum addidiſſet natura ſuffragiũ. Audiebas tu quidem paſſim, Inuictus exteris, Iuſtus ſubditis, omnibus Triũphator. Alij te rerũ reſtauratorem, alij Domitorem hoſtium, alij immenſi Regnatorem Oceani, alij Galliæ Numen alterum. Propugnatorẽ Italiæ, Britãniæ Fulmen, Iberiæ, Germaniæq; Terrorem, Europæ totius Arbitriũ appellabant; Patrem verò hactenus vocare nemo potuerat, niſi quando Pater patriæ dicebaris; dulce adhuc aberat parentis nomen, quo indigebas vno, qui tam multis abundabas.

Parte alia Reginam, qua nõ melior altera, videbamus pari mærore confectam, Diuis, hominibuſq; ſuppli-

plicem, humi proſtratam, nũc Deo dicatas ædes pedibus adeuntẽ, nunc in vulgi turba demiſsè ſacra myſteria vſurpantem, nunc clam ſubeuntem cœnobia virginum, & religioſa captantem ſilentia, quò cœlum ſuis aliquãdo precibus vinceret, & inde ſtirpi regiæ ſurculum duceret, vnde ſciret antiquum liliorum cãdorem Galliæ Regibus defluxiſſe. Nam tametſi infinitis gloriæ titulis coruſcabat, & magni Regis filia, maioris ſoror, maximi coniux, cæterorũ denique Regum vel cõſanguinea, vel affinis, omnia ferè Europæ diademata ſuo ſãguini auita cognatione ſciret eſſe cõiuncta: quoniam tamẽ nõdum Regis mater, in tanta vbertate ſceptrorum, orbitatem domeſticam deplorabat. In mæſtã ſolitudinem frequens aula tranſierat, declinabat ipſa populi cõſpectũ, à quo ſibi Regem poſtulari sẽtiebat, ingemiſcebat, ſe non parere principẽ tot principibus ortam, & quæ magni no-

nominis famã ſuperauerat maiorũ exemplo virtutum, viuum ſui exẽplum poſteris non poſſe relinquere. Sed hunc denique mœrorẽ excepit gaudium, poſtquã Regi filiũ peperit: ò Galliam tibi, ANNA, vel hoc nomine immortali nexu deuictam, quòd eam Delphini natalibus feciſti regnis omnibus clariorem! ò ſupra modum illuſtrẽ Reginã, ex quo noſtro dediſti nouũ ſidus Imperio!

Si quis ſuperioribus annis huius prolis augur, & pręnuntius acceſſiſſet, quos ille riſus excitaſſet in plebe? quos in ſermones incidiſſet, qui rem omninò deſperatam vaticinãdo promitteret? Res enim erat huiuſmodi, vix vt eam quiſquã optare, nedum expectare auderet. Scilicet cùm id maximè noſtræ omniũ preces, ſupplicationeſque ad hanc diem incubuiſſent, ceciderant tamẽ huc vſque irritæ, & incredibile videbatur, quod tot annos fruſtra petieramus, Deum in hęc tempora reſeruaſſe.

uaſſe. Votis ardentibus ſucceſſerat triſte ſilentium, & longis feſſi clamoribus, cęlũ, quod ad noſtras preces pridem obſurduiſſe credebatur, erubeſcebamus adire, quin ipſi quod ſperare vetabamur, metuebamus etiam loqui. Memini enim, ante annos ſeptem, cũ Burdigalę eſſes, REGINA AVGVSTISSIMA, & illuſtris Doctorum Academia, tui ſalutandi cauſa, ex officio conueniſſet, vetitum fuiſſe oratori, iam ad dicendum parato; ne quam de Delphino vocẽ mitteret, cuius tum adeò nulla ſpes erat, tibi, vt non tã benè precari, quàm illudere videretur; quiſquis intempeſtiuam illius faceret mẽtionem. Anno verò proximè elapſo, cùm primùm te grauidam rumor vulgaſſet, qui ſermones vltro, citroque ſunt habiti? quæ plebis coniecturæ fuerunt? quæ ciuium iudicia? qui ſenſus exterorũ? Illi dicere ſparſam de induſtria fabulam ad exploranda vulgi ingenia:

nia: illi ſuſpicari hanc inter belli moleſtias nobis fingi materiã gaudij; illi ridere in ſinu, etiam in angulis cauillari; nemo fidem adhibere prodigio. Vt enim, quod quiſque timet, citò credit; ita ægrè ſibi perſuadet accidiſſe, quod vehementiſſimè cupit. Et ecce vitij diffidentiam noſtram diuina largitio; deſiderium beneficij magnitudo; expectationem omnium tua, noſtraque felicitas. Didicimus fieri potuiſſe, quod factum eſt; & te iam noſtram, ANNA, fatemur eſſe, poſtquam nobis diceris mater, Mater verè Magna, quę Reges paris, Gallię verè Regina, quã amplificas. O quanta es modo, quæ paucis ante menſibus de te tàm modicè ſentiebas! quantũ emines, quæ latebas! immò qualis, quantnſq; tuus, idem, & noſter, per te LVDOVICVS occurret omnium oculis? quàm charus ſubditis? quàm formidabilis hoſtibus? Quid enim Rex ſuopte ingenio genero-

neroſiſſimus non perficiat illo Heroe ſubnixus? quid viciſſim Heros filius hoc patre non audeat? Erit aliquis, qui Galliam vel nõ exoptet amicam, vel non pertimeſcat aduerſam? & cùm vni pridem noſtro pareant omnia Principi, quidquam aliquãdo cõiuncto Principum duorũ obſiſtat imperio? Ibit venerabilis, & altero tanto maior, qui ſemper maximus fuit; tuumque, Regina, fatebitur eſſe, quod creuit; nos vtrique veſtrum, quòd adeò ſumus felices, referemus acceptum, illãq; diem claro notabimus calculo, qua noſtro in orbe ſurrexit ille Parelius. O nonas Septembres nobis æterna memoria retinendas! Obſeruarunt quidẽ alij religiosè ſummorum virorum natales; diem illã Perſæ perpetuò ſacram habuerunt, qua Xerxes acceſſit imperio; eam Syracuſani sẽper coluerunt, quæ Timoleonem; eam Athenienſes, quæ Socratẽ peperit: Romanis quoque dies illa

quot annis ſolemnis fuit, qua vrbis fundamenta iaci cœperunt; nec non Idus Iuliæ Iulij Cæſaris ortu inſignes, Kalendæ Ianuariæ Titi, Decembres Neruæ, Nouembres Adriani, Apriles Antonini, Februariæ Conſtantini, claræ natalibus olim Romæ magna cum pōpa celebrari conſueuerunt. Nobis verò ſemper illa dies dicetur ſupra cæteras omnes beata, quæ regio præluxit Delphini partui: illa nobis in anni circūflexu redibit gratiſſima omnium, quàm vtinam placeret in poſterùm dici Delphiniam, vt in Aſia quondam feſtam quamque diẽ, à Mutio libertatis vindice, Mutiam nuncupatam legimus; illamque Cyrus lucem, qua Sacas memorabili ſtrage deleuit, Sacam de ipſorum nomine voluit appellari. Quamquam hæc adhuc exigua, illi nos diei meliora precemur, quæ nobis affulſit optima. Luceat illa Sole perpetuo, quin etiam nouis fulgoribus augeatur, im-

mmortalibus faſtis emineat, & orbi
Chriſtiano recurrat ſẽper auguſta.
Ac certè quemadmodum iucun-
lior nulla nobis illuceſcere potuit,
ta nulla, quoad recordari poſſu-
nus, maiorẽ Galliæ lætitiã attulit.
Quis non riſit, cùm auctũ filio LV-
DOVICVM accepit? quis non ocu-
os ſuſtulit, cùm is nuncius ad aures
eruenit? ſed quantæ vbique exti-
erunt ſigna lætitiæ? Exaudiebãtur
aſſim confuſæ turbarum clango-
ibus ciuium acclamationes, feſtis
ndique pyris lucebant compita,
udis theatra perſonabant ingenio-
is, cœlum coruſcabat miſſilibus
gnium iocis, tellus mugiebat repe-
itis fragoribus tormentorum, ſibi
uiſque demùm gratulabatur illam
iem, Deo miraculum referebat.
Quid dicam redimitas emblemati-
us ſtatuas, & pyramides ſulphu-
eis iaculis fulgurantes? Quid ſu-
penſos artificioſis nubibus ſoles,
pluuias vini iucundas? quid dies
no-

noctibus continuatos, & noctes accenſis funalibus perturbatas? Hìc florum congeſtę meſſes, illic extructæ dapibus turres; Hìc tripudiantium chori, illic conuiuantiũ globi: nec ſatis erat vinũ capacibus haurire poculis, niſi ſolutis etiam dolijs funderetur. Parum videbatur erogare pecuniam, ſpargebatur in vulgus: adeò quiſq; rerum ſuarũ obliuiſcebatur, cùm Delphini meminerat. Quæ ſatis ego mirari non poſſum, cùm mihi redit in mẽtem, qui nuper erat vultus Gallorum: enim verò deformes non ita pridem, & ſqualidi videbamus, quia foris bella ſæuiebant atrocia, domi vrgebant occulta mala. Iam plebeculam demeſſuerat dira fames, & ecce non longè poſt lues ſummis æquè, ac infimis metuenda ſuperuenit: lues remiſerat, bellum ſucceſſit, quo nullum ante funeſtius; itaque nobis vitæ trahebatur multiplici, ac tortuoſa negotiorum ambage. Sed hunc

hunc vultum cum fortuna mutauimus, metus omnis abſceſſit. poſtquã DELPHINVM aſpeximus, qui ſedabit procellam temporis, otia reducet antiqua, populos faciet inconcuſſa pace concordes.

At enim liceat mihi à priuatis regiæ domus honoribus orationem deducere ad commune Galliæ bonum, & poſt aulæ delicias noſtram quoq; fortunam diligentiùs contẽplari. Qualem tandem futurum arbitramur hũc puerũ, quem DEVS extra ordinem nobis conceſſit LVDOVICVS XIII perfecta iã ætate genuit, ANNA AVSTRIACA poſt ardentiſſima vota concepit? Mos fuit antiquus naſcẽtium Principum partus curioſius inſpicere, & ex natalibus conijcere, quid cuique fata ſeruarent. Quam quidem diuinationem nonnulli ex ſiderum obſeruatione ducebant, vti fertur Tiberius Auguſtus imperium prædixiſſe Caligulæ: nonnulli arri-

piebant ex ſomnijs, vti Cyri gloriam ex eo conieciſſe narratur Aſtyages, quòd eius mater ſibi dormienti viſa eſſet ex ſe palmitem fundere, quo tota latè Aſia tegeretur; nec non Philippo præcognita dicitur Alexandri virtus, quod ſibi in ſomnis leone fœta occurriſſet Olympias. Idipſum alij ſe colligere poſſe putarunt, ſubitos rerum euentus interpretando, quemadmodum Auguſtus dextri fulminis iactu deſtinatus perhibetur imperio: alij ex notis quibuſdam à natura impreſſis vaticinando, quomodo Scanderbeko Principi tot hoſtium victori ea figura gladij, quam toto eius brachio natura longè deſcripſerat, inuictæ fortitudinis preſagium fuit: alij ex verbis ipſis argumentando, quæ à ſe primò frangere ſolent infantes; ita quod Rex Pyrrhus maternis, adhuc appenſus vberibus geſtiendo, Βύλομαι primùm dixiſſet, ea ſtatim vox tranſijt

ſi jt in omen audaciæ. Quid conſulta dicam oracula? quid ab orco quæſita mendacia? quid captata ab auibus auguria, & adhibita tempeſtatum, dierum, horarum examina? partuſne contigiſſet amæno vere, an rigida hyeme? Kalendis, an Idibus? die Ioui ſacra, vel Palladi? Infinitæ olim diuinandi artes, ſed totidem quoque fallendi: plurimæ fati coniecturæ, ſed incertæ omnes, & vanæ.

Quare valeant dubia aſtrologiæ iudicia; valeat Hetruſca veterum diſciplina: nobis nec coitiones, declinationeſue ſiderum Aſtrolabio colligendæ, nec lituo deſcribendæ cœli plagæ, nec euocanda carmine manium ſpectra, nec adeundus Apollo, vel conſulendus haruſpex ad auguranda Delphini noſtri miracula. Prodit ſe ſatis illa Maieſtas ſuorum ſplendore natalium, nec celſam illius indolem metiri debemus peregrinis ominibus; quia ne-

Digitized by Google

fas eſt cœleſte fatum ſcrutari ſuperſtitione mortali, & quod numen ipſum comprobauit, reuocare ad ſortem. Quis enim dubitet, auguſtam hanc Prolem diuinitùs eſſe conceſſam, cuius cauſa toties immortali Deo ſolemniter ſupplicatum eſt? toties litatum? quas non opes in mendicos effuſas, quas non preces in cœlum emiſſas, quibus non templa donis, quibus non ſacrificijs altaria cumulata cognouim⁹, paternis vt Rex aliquando frueretur honoribus? Nemo noſtrum non ſæpè vocauit venturam prolem, nemo non genua flexit, & ſupplex adijt ſuperos, vt noſtræ tandem orbitati conſultum vellent, quia hæc ſumma votorum, vnum omniũ deſiderium, Galliæ naſci DELPHINVM. Quo ſi gaudemus demùm, gaudemus profectò Dei munere, à quo cùm nihil fluat, quod non omninò ſit abſolutum, an non ab eo Principe tantùm ſperare oportet,
quan-

quantùm à propitio numine tribui conſueuit? Atque nos idcirco Deus huc vſque protraxit; hæc moleſtæ ſuſtentationis origo.

Inquirebamus nuper, quamobrẽ poſt tam longam à liberis ſolitudinem, is denique Regi obueniſſet; Atque illi quidem cauſabãtur magnitudinem operis, & longas rerum ingentium moras, nihil perfectum exiſtere ſubitò; vulgus hominum citò naſci, quaſi nullius momenti; Reges ad mundi gubernacula comparatos in lucem difficiliùs erumpere, & longa fingi meditatione naturæ. Illi morem numinis afferebant, quòd ſua quidem beneficia prolatando commendat, nos verò diſſimulando exercet; ita fidem probari noſtram, erudiri conſtantiam, necnon, quæ ſeriùs, ac difficiliùs obtinentur, diligentiùs cõſeruari. Nonnulli ſecus interpretantes præclarè factum arbitrabantur, ne quàm ardenter à nobis regia proles

Digitized by Google

ab ipſo ſtatim Regis cõnubio efflagitabatur, tam celeriter prodiret, quod LVDOVICVS noſter tum admodũ iuuenis, ſi filium ſuſcepiſſet, breui regni ſocium habiturus fuiſſet, nec orbis duobus ſufficere potuiſſet, qui vni penè videretur anguſtus. Nonnulli vertebant ſe ad arcana naturę, quę ſe ipſam interdũ excuſſo torpore vegetat poſt otium actuoſior, cùm ipſa mutetur corporis habitudo, & ætas ſuccedat ætati; hic enim aliquando ſeges eſt, vbi fuerat ſolitudo. Alias demùm alij inſperati memorabant cauſas euẽtus; mihi tamen ſic ſemper animo perſuaſum tam diù negatã optimo Regi ſobolem, vt cùm eius obtinẽdæ ſpes omnis corruiſſet, certò liqueret, quis tanti beneficij auctor eſſet habendus, ipſique fateremur, hunc puerum nõ tam enitentis naturæ labore, quàm indulgentis dono prouidentiæ genitum. Quod intellexiſſe te, Rex pręſtantiſſime, ſatis

tis

tis indicaſti, cùm recens editum regijs manibus excepiſſe diceris, non vt primis indulgeres amplexibus, & paternum nomen oſculis initiares, ſed vt creditorem agnoſceres, & cœlo delapſum pignus numini conſecrares. Nec multò poſt audiuimus Reginã (cuius quoties nomen incidit, offert ſe mihi ſtatim diuina quędam pietatis effigies) hoc prædulci onuſtam pondere proceſſiſſe ad arã, & inter ſolemnia ſacra flexis genibus, religione ſingulari, ſanctis perfuſam lacrymis Deo partus ſui dicaſſe delicias; ne cui liceat in poſterum dubitare, quin acceptum ſit à numine, quod ab vtroque parente videmus numini redditum.

Quippe neuter ignorabat Deo sẽper placuiſſe primitias, quas profana etiam antiquitas vanis Deorum ſimulacris offerendas putauit. Nàm & Sabinos veteres accepimus Deo Termino pubeſcentium ſegetum cõportaſſe manipulos, & Iſidi

recentium vuarum ſanguinẽ libaſſe Sacerdotes Hettuſcos; Græci præterea Veſtæ frugum principia; Romani Ioui Feretrio noua offerebant hoſtium ſpolia: quin matronis ſolemne fuit prima muliebris mundi ſyrmata de templorũ tholis ſuſpendere, nec Theſeum puduit Apollini Delphico comæ naſcentis exordia conſecrare. Superſtitioſa iſthæc, & vana, vt tum ferebãt tempora. Vos, parentes optimi, quibus auguſta de cœlo mens, antiqua pietas, vera religio, vero, æternoq; Numini obtuliſtis puriores primitias thalami, nec aliena dediſtis, ſed veſtra, proprium ſcilicet ſanguinem, communem vitam, ipſa denique viſcera. In quo quid impenſius admirari nos decet, tuam, LVDOVICE, fidem, an tuam, ANNA, pietatem? doni magnitudinem, an dandi modum? Magnũ eſt, quod dediſtis, ſed effundebat ſe veſter animus ad maiora, & largiẽdi voluntate quàm facul-

cultate ditiores, regium donum, quo nihil potiùs habuiſtis, proſequuti eſtis lacrymis, auxiſtis affectibus. Sed hæc Deo ſecreta patuerunt, nobis non licet tam altos ſcrutari ſenſus; ſatis eſt, quem vos ipſi tacitè deuouebatis, vidiſſe aris oblatum, & ſuſpenſum manibus, quem corde gerebatis infixum. O ſolium Delphino dignum! O dignum altaribus ferculum! Suos quondã Principes, cùm naſcebantur, Scythæ clypeo extulerint, ad belli præludium; ſuos Athenienſes ſacerdotalibus infulis texerint, ad pacis auſpicium; Perſæ aduerſo Soli oppoſuerint, ad religionis ſpecimen; Romam humi ſtrauerint, ad miſeriarum exẽplum, Turcæ militari vexillo, ad iactantiam; Græci purpurea chlamide, ad pompam; Parthi caſſide, ad ferociã exceperint; Delphinus aris erat imponendus, ad æternum pietatis regiæ monumentum.

Sed quò mea ſenſim ſe ſubduxit

oratio? mihi de noſtra omnium felicitate dicere meditanti noua ſemper occurrunt miracula. Quæro tãdẽ, in quẽ virum ſit euaſurus Princeps his natus auſpicijs, his cæremonijs inauguratus? Ingentia, ſunt, non humilia Dei dona, minora quidem opibus ſuis, ſemper tamen meritis hominum celſiora; ac proinde munifico numini facit iniuriam, quiſquis ab eo putat aliquid concedi mediocre. Memores eſtote, Galli, quantum acceperitis victorem in Philippo Auguſto, quale ſidus in Diuo Ludouico, quos parentum preces noſtro quõdam imperio pepeterunt: Prædicate Ægyptij, qualem videritis in Ioſepho moderatorem, quem Deus effætæ Patris ſeneƈtuti conceſſerat: Dicite Hungari, qualem habueritis Regem in Stephano, cuius natalibus præluxit cæleſte prodigium: Referte Hebræi, qualem ſuſceperitis in Iſaaco Patrem, in Samuele Iudicem, in Ioanne

ne Solem, quos ſterili prognatos toro vniuerſus orbis ſuſpexit. Nihil eſt à cœlo commune, à quo, qui nobis Delphinus exijt, non poteſt non eſſe Magnus. Quamquam hæc ſi abeſſent diuina ſuffragia, ſufficerent puero exempla domeſtica, cùm ſanguinis ille degener eſſe non poſſit, nec à Rege Chriſtianiſſimo, Religioſiſſimaque Regina quiſquã edi non optimus. Vt fructus arborum naturam ſequuntur, ſic ferè liberi parentum mores imitari ſolent, & non vultum tantùm, ſed indolem quoque ferre ſimillimam. Iam ex vtraque ſtirpe quanta Delphino ſeſe offerunt incitamenta virtutis? Nolim à me quidquam hoc loco per aſſentationem dictum, quia nec virtus calamiſtro, nec cothurno veritas indiget; verùm vt hæc mendacio creſcere non poteſt, ita non debet premi ſilentio. Eo ſub Rege nos viuimus, cuius non modò quiſque optet imperio ſubijci, ſed vt ſubij-

ciatur, etiam contendere debeat: nimirum illius vita, ſi æquiùs æſtimetur, cenſenda eſt magna quædam virtutum theſis, & veluti collegium miraculorum. Si dixero bonitate incredibili, altiſſima prudẽtia, ęquabilitate perpetua, eximia pietate, ſumma fortitudine præditum; minus, quàm debeam prædicem; quia quæ reliquis Principibus laudi ſingula tribuuntur, in noſtro vno mirabiliter coeunt vniuerſa. Quẽ non ſuo ſtatim vultu recreat, ſi comparet? quem non demeretur, ſi dignatur alloquio? Paſcit intuentium oculos, & licèt magno jam nomine totum latè orbem impleuerit, tamẽ contra quam cæteris accidit, maior ſemper conſpicitur, quàm ſoleat prædicari: adeò vt qui Regem nunquam viderint, ſummo eius videndi deſiderio teneantur; maiori metu amittendi, qui vident: abripitur, ad eum quiſquis accedit; & quæ eſt diuinarum rerum natura, ita ſibi om-

nes

nes affixos tenet, nemo vt ab eo non recedat inuitus, quiſquam vix auelli poſſit. Quamquam illa Maieſtas etiam abſens coli ſolet, quos enim ſua non præſentia reficit, rerum geſtarum fama percellit: etiã iniquiſſimos quoſque ſuæ gloriæ obtrectatores ita perſtringit, vt incertum ſit, pluſne diligatur à ſubditis, an prædicetur ab hoſtibus.

Quid ergo iam Reginæ virtutes dicendo commemorem? quas ſanè multas, maximaſque eſſe oportet, poſtquam Rex tantus eas ſuſpexit, omnes tacito quodam inſtinctu palam efferunt. In ea quippe non modò acre viget ingenium, ſed tam caſti præterea mores elucent, tam egregia fides, tam ſolida pietas, tam inſignis manſuetudo, vt cùm dignitatem ſummæ fortunæ retineat, nihil ſupra communem ſortem aſſurgat, eaque ſit omnium vox, ſi quis Reginam in media turba aulicorũ internoſcere velit, facilè cogniturũ,

dum

dum obſeruet modeſtiſſimam omnium. Cultu ſimplex omnem longè ornatũ ſuperat, ſemper animo tranquilla neſcit aulæ ſtrepitum; omnibus denique virtutibus cumulata facit, ne nos Clothildes, Blancas, Radegundes, Eleonoras, Elizabethas, Margaritas, Catharinas maioribus noſtris inuideamus, poſtquam tenemus ANNAM, quæ paucas ſibi Reginas vidit æquales, nullam habuit gloria ſuperiorem. Equidem quoties Regem, vel Reginam intueor, exiſtimo videre me ſpirantẽ honeſtatem, radiantem ſapientiam, arridentem humanitatem, ſedẽtem conſtantiã, liberalitatem erumpentem, imperantem iuſtitiam, religionem triumphantem, quæ in vtro maiora ſint, difficile eſt comparando iudicare: in vtroque profectò ſunt tanta, quanta ſummis Principibus optari poſſunt.

Quare veſtrũ eſt, Galli, ex ea ſemente meſſem æſtimare, quam colegi-

legiſtis; magna ſiquidem vis eſt in genere: propterea quòd communione naturæ non modò parētum ſanguis deriuatur in venas ſuccedentiū liberorum, ſed ipſa eorundem virtus in mentem quoque transfunditur; adeòque ſi quantæ ſunt in vtroque parente tum ingenij, tum virtutis dotes, tantas poſtmodum in regio Delphino viſuri ſumus. (quod par eſt vnumquemque noſtrum ſperare) quis omnibus retrò ſeculis Princeps maior, meliorq; ſurrexit? Si Patris vigilantiam obtinet, quis ſolertior? ſi Matris dignitatem, quis ſpectabilior? dum illius clementiam referet, quem non vincet officijs? dum huius modeſtiam imitabitur, cui non occurret auguſtus; Accedat ad Regis fortitudinem, cuncta ſuo adiunget imperio: ſuccedat Reginæ pietati, nullum non rapiet virtutis exemplo: Æquet Ludouici iuſtitiam, quid non illo Legislatore moderatum? Excipiat Annæ ſapientiā,

quid

quid non illo Rege perfectũ? vtriuſque demùm retineat indolem, videbimus grauitatem vrbanitate, modeſtia principatum, maieſtatem popularitate conditam ; & quidquid habet Gallia nobilitatis, & gloriæ, quidquid Hiſpania amplitudinis, & famæ, in hoc vno collectum ad mundi dominium.

Atque hunc vigorem, hoc imperium toto iam illius vultu eminere audio (neque enim fas omnibus eò teſtes afferre oculos) Regem ſpirare dicitur adhuc infans; iam affuſus genis lepos, & dignitas, quæ Principum eſſe ſolet; iam fronti decus impreſſum, cuiuſmodi Heroem decet; iam fulgor inditus oculis, qui ſidereum, & cœleſte aliquid ſapit. Cernitur vterque parens vnius in ore; excelſum caput attollit, quaſi toro, vel in cunis iacens, regno emineat; figit obtutus imperterritos, quaſi gentes iam nutu terreat, ſuo breui ferro domandas : manus explicat au-

audaces, quaſi ſceptris aptare velit; teneriter firma exercet brachia, quaſi præludat hoſtium fatis. Ecquē verò metum circumiectis hinc inde nationibus barbaris incuſſum fuiſſe putamus, vbi primùm de Delphino audiuere? An non ipſis viſi ſunt priſci illi Gallorum Reges, tot gentiū ſuperbi victorijs, quorum imperio vniuerſus ferè terrarum orbis ſuccubuit, hoc infante renaſci? O Galliam hac in primis prole felicem! Nunc longas tibi, Regina, partus moras ignoſcimus, quas tam glorioſo fœnore reparaſti: iam intelligimus non minus diù expectatum fuiſſe, qui tantus futurus erat; quin eò gratior acceſſit, quò ſerior: eūq; tu, Mater Auguſta, tardiùs emittere debuiſti, vt ex ſanguine iam maturo coaleſceret fortior. Siquidem ad concipiendum difficilis, lenta etiam partu fuiſti; & cùm ad annos tres, & viginti fætum ſuſcipere diſtuleris, in decimum prætereà men-

ſem

ſem geſtaſti vtero; tum quia Princeps non eadem, qua cæteri, celeritate funduntur, & qui Rege prægnans eſt vterus, ægrè patitur tam ſuperbo ſe onere liberari; tum quia operoſum eſt, quidquid excellit, & longo ſpatio cuditur, quod æternitati ſacratur. Sic vniones videmus auaro cœlo ſingulos ſudari lentè; ſic elephantum toto biēnio vterum ferre, & fœtum moliri; ſic leonem poſt longos naturæ conatus vnum edi partu generoſo, ſed raro.

Hoc vnum ad felicitatem Galliæ ſempiternam optandum reſtat, vt eum ad multos annos ſuperſtitem videamus, quem, vt liceret aliquando conſpicere, diù multùmque contendimus; & longiùs tantò viuat Delphinus, quantò cœpit viuere ſeriùs. Quod ipſum & ſi futurum ſemper ſperaui, maximè ex quo dubitat nemo, quin hunc Regi filium Deus ſingulari quodam munere conceſſerit: tamen auget multò etiā

ma-

magis ſpem meam eximia Regis pietas, qui eundem vix dum aluo materna conceptum, Virgini Deiparæ, vnà cum ampliſſimo regnò, ſolemni ritu cōſecrauit. Hic enim, LVDOVICE, præterire non poſsū inſigne illud religionis tuæ monumentum, quod dum hominum genus erit, nulla non ſecula prædicabunt. Iam tibi deſideratę prolis ſpes non inanis affulſerat, iam pretioſo fœtu Regina diſtendi cœperat, cùm tu miraculi intelligens, vt beneficium, quod pietate merueras, pietate rependeres, idque cum fœnore, non modò pignus acceptum, ſed & prætereà vniuerſum, quam latè patet, Galliarum imperiū, Auguſtiſſimæ Dominæ, nexu perpetuo deuouiſti; ne quos haberes in ſubditis, quos illa ſui neſciret eſſe mancipij. Imò verò iuſſiſti nos tuæ deuotionis eſſe conſortes, & tecum ad pedes Magnę mundi Imperatricis accedere, vt gratiam, quæ pertinebat

Digitized by Google

ad omnes, ſinguli agnoſceremus, & tum Regni dedicatio perfecta haberetur, cùm eam quiſque voluntario firmaſſet obſequio. Etſi enim tu, qui omnium in te fortunas colligis, vnus ſpondere poteras pro omnibus, & Rex magnus perſonā implere humilium famulorum; tamen, ne cogi videremur ad ſeruitutem, dum nos inaugurabas ad ſanctitatem, decuit, vt ipſi tuum non minùs ſpontè imitaremur exemplum, quàm facilè ſequeremur imperium. Quale fuit illud ſpectaculum, quàmque iucundum? cùm ſe infinita toto regno vis hominum, ordines vniuerſi, cætus, ſocietates, collegia, municipia, caſtra, vrbes, prouinciæ ad Almæ Virginis aras, ipſo die, quo Aſſumptæ in cœlum triumphus agitur, effuderunt: Atq; hinc Rex ſuo maior imperio, inde Regina fœtu grauior magnifico in genua procubuerunt, vt ſimul omnes Galliam potenti cœlorū Reginæ,

næ, ſimul venturam prolem Auguſtæ Dei Matri, vno conſenſu vouerent. O magnum præludiũ gloriæ! O benè, ac feliciter auſpicatam Delphini ſortem! Sic regius infans, nõdum terris monſtratus, cœlo militare didicit; prius initiatus, quàm eductus; ante ſuperis addictus, quàm nobis editus; ſponſores ijdem fuerunt, qui parentes; regni obſes idem, qui hæres. Ecquid hoc infante beatius, quẽ citiùs Virginis manus excepere, quàm obſtetricis? quid MARIA tutrice ſecurius, cui ſe Deus ipſe regendum dedit? Hæc imperium Delphino, hæc Delphinum ſeruabit imperio. Quod ſi noſtra adhuc exaudiũtur omniũ vota, nemo certè illo feliciùs regnauit, nemo diutiùs vixit. Ille ſibi gentes, quas bellicus furor toto orbe diuiſit, conciliabit vniuerſas: ille ſubditis, quos habebit innumeros, omnibus ſuperſtes erit: ille cum Leonibus Leopardos, cum Lilijs Aquilas im-

mortali pace componet: ille bar-
baram gentem Othomannorum, &
nocturnum creſcentis lunæ fulgo-
rem extinguet: ille ad vtriuſque
maris remotiſſima littora, ad orien-
tem iuxta, & occiduum ſolem ſua
maieſtatis numen diffundet: ille vi-
ctorijs orbem terrarum peragrabit,
Clodouæis illuſtrior, Pipinis for-
tior, Carolis felicior, Philippis Au-
guſtior, Henricis maior, Ludoui-
cis (ſi quid eorum addi poteſt pieta-
ti, & nomini) etiam melior. Ergo
viuat; qui nobis diuinitus extitit
Delphinus, & tot annos viuat, quot
naſcituro vota concepimus, quot
plauſibus natum excepimus. Viuat,
donec nullum hoſtem Gallia ſen-
tiat, nullum Europa patiatur hæ-
reticum, nullum Eccleſia non ſibi
ſubditum videat. Viuat ſecundus
Regi, qui genuit; Reginæ ſimilis,
quæ peperit; Gallia maior, quæ fla-
gitauit. Superi, qui dederunt, æter-
num ſeruent; ciues, qui petierunt

pa-

tiant; exteri, qui timue-
orem ferant ; fæderati,
runt, triumphantem vi-
iù expectatus, nunquam
iraculo genitus, miracu-
; cœlo delapſus , terris
LVDOVICVS meruit,
ICVM æquet; ANNA
ANNAM felicitet ;
cepit, Galliam amplifi-
ſtæ proli anni mille, Im-
ouo coronæ mille, Del-
allico victoriæ mille: vt
ducat, vt hoſtes conterat,
ſſos liberet, vt Eccleſiam
vt mundo imperet, DEL.
VIVAT. Hæc ſunt
ota, Rex Chriſtianiſſi-
blicæ omnium, tibi, tuo-
ini fauſta precantium ac-
nes. Det tibi Deus æta-
am mereris, Delphino,
is. Illius ortu ita gaude-
tuum nunquam audire
interitum. Viuat ille diù
tibi,

… nobis ſemper. In…ret i… …n, dum ſerò capeſſat impe… …um. Alios enim à te, LVDOVICE, Gallia Principes, alios à te mundus, ANNA, Dominus poſtulat: quantumuis multos dederitis, pauci videbuntur, quia rarum omne, quod optimum. Date filios videatis nepotes, & talem ſenectutem, quam ſibimet optet pronepos cernat in proauo; tam fœcundam Borboniæ gentis ſeriem Gallia numeret, quæ nullum finem habeat orbem impleat vniuerſum.

BIBLIOTECA … ROMA VITTORIO EMAN…

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized [illegible]

Digitized by Google

BIBLIOTECA NA